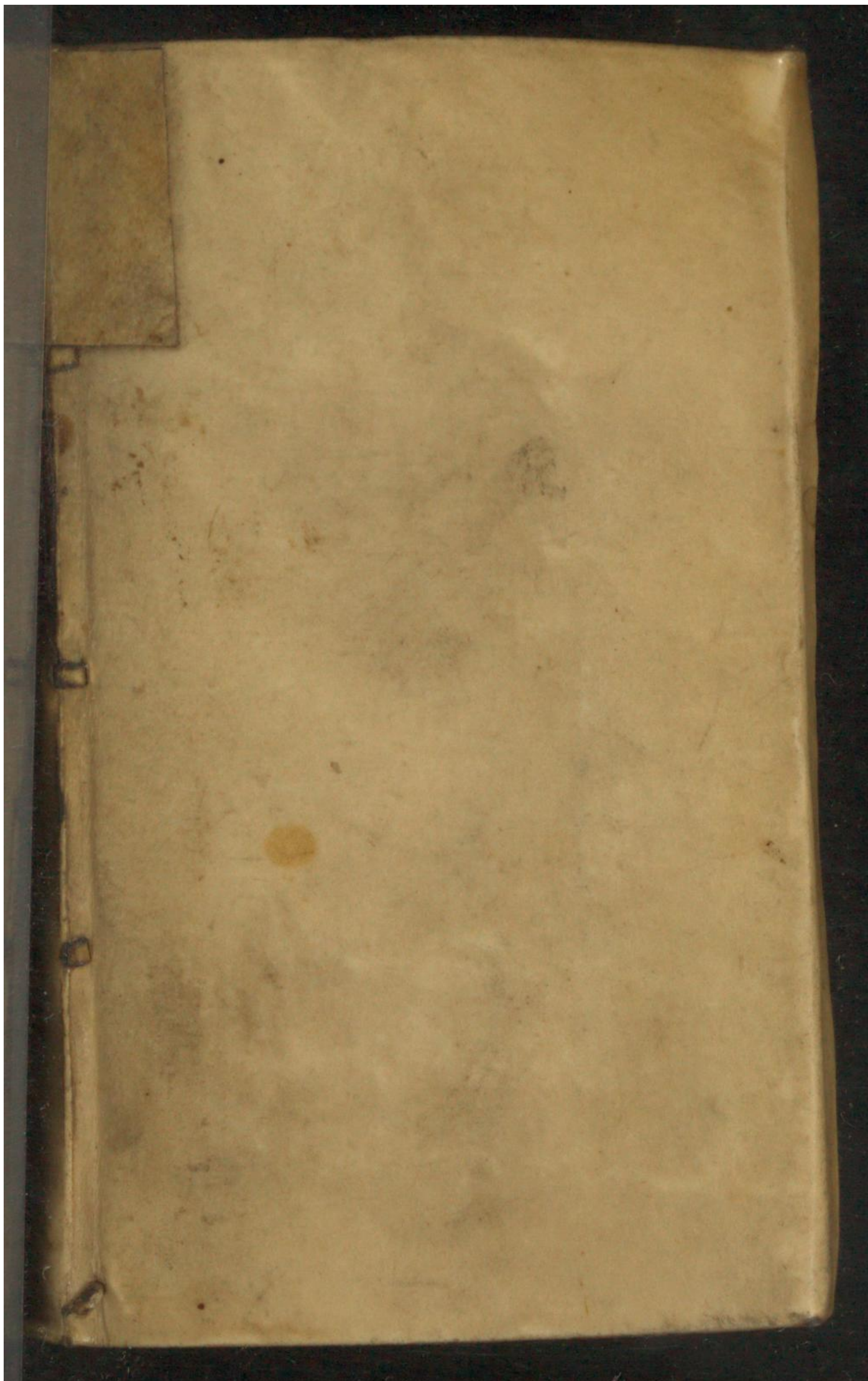
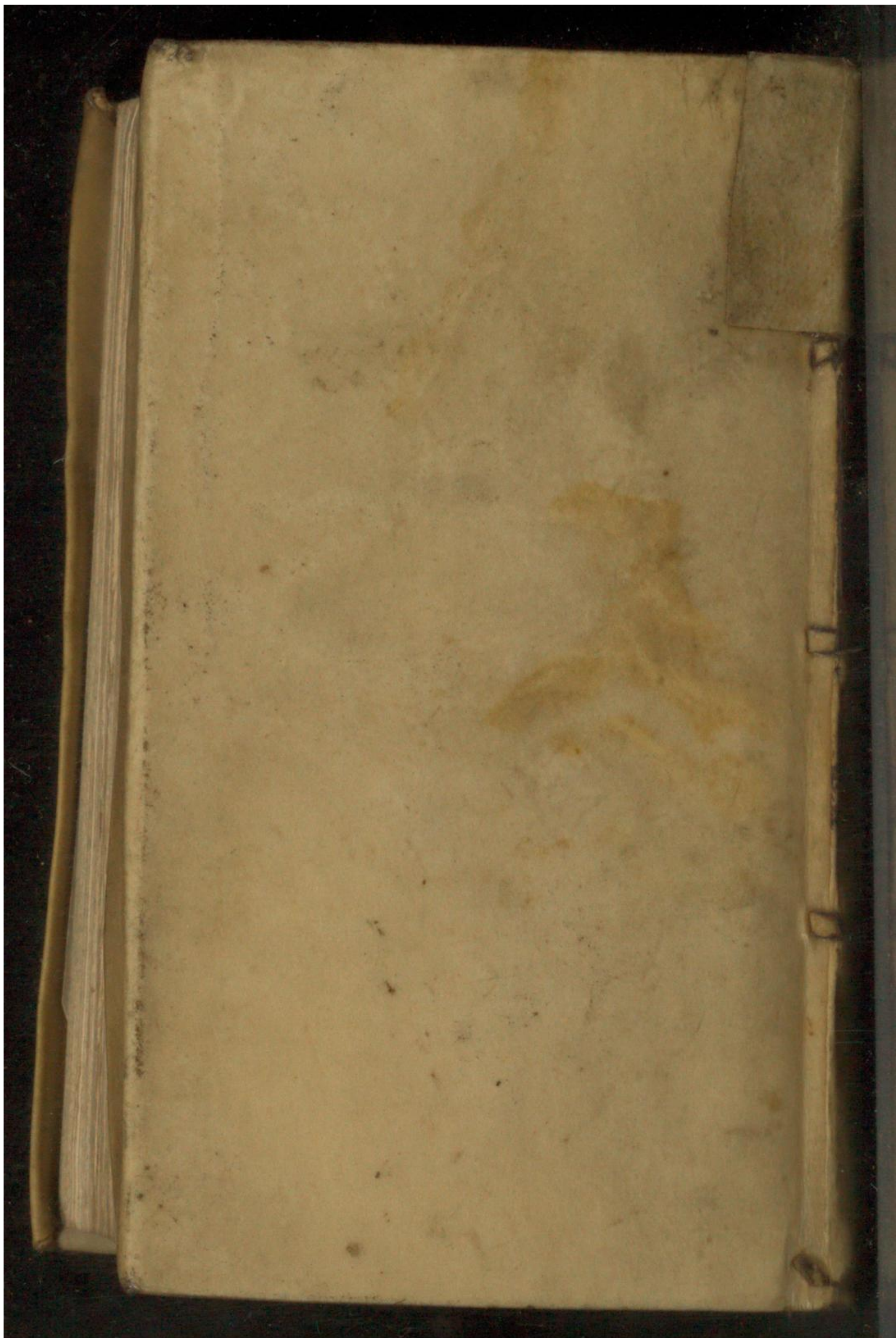

A.DE VARGAS
DE STRAT.
JESUIT.
THE. BEZA
DE PESTE

(2)

841

THEODORI BEZÆ DE PESTIS Contagio & Fuga DISSERTATIO.

Accessit

ANDREÆ RIVETI ejusdem argumenti EPISTOLA;

In quâ & mos, cadavera mortuorum in templis sepeliendi, redarguitur.

LUGD. BATAV.
Ex Officina Elseviriorum,
Aº cIↄ Iↄ c XXXVI.

V. CL.
ABRAHAMO HEYDANO,
Theologo doctissimo,
ADOLFVS VORSTIVS
S. D.

AD umbilicum perducta est tandem, Vir amicissime, hujus editio libelli, tuo cum primis hortatu atq; impulsu à me procurata. Debuisset illa quidem maturius, & mensibus abhinc aliquot publicari; utpote fervente tunc præcipuè ea, de qua hîc agitur, controversia: cæterum justæ variæque causæ Typo-

graphis fuerunt, cur ante hoc tempus id exequi nequiverint. Non cessit tamen aut tibi, aut publico in detrimentũ longiuscula ea mora. Cum enim antea magni tantummodo Bezæ absolutissimus hic tractatus, seorsim ante annos circiter excusus sexaginta, prelo, ob exemplarium penuriam, à nobis esset destinatus; nacti sumus postmodum ejusdem argumenti epistolam doctissimam, amplissimi Riveti nostri, viri & Theologi eximii, partũ nuperum. Cujus nunc accessio fœnoris quasi loco est, editionisque tarditatem compensat egregiè. Lecturis hæc quippe de-

inceps non poterit non cognitu jucundissimum esse, quo pacto duo præstantes viri, eodem sub cælo nati ac professione haud absimiles, in eâdem asserendâ veritate, ad amussim propè conveniant, nec tamen per omnia dicant eadem. Pręclarè equidem de hominibus merentur, qui hoc modo morbis animi, quàm corporis multò periculosioribus, erroribus dico, medelã adferunt. quorum sicuti nullum non seculum ferax fuit; ita ex iis nonnulli, per certas temporũ casuumque vicissitudines, tum nasci magis, tum verò invalescere etiam solẽt. Omnium

autem maximè pertinaces ii deprehenduntur, qui cū religione conjunctionē aliquam habere videntur, quibusque tuendis sacrorum autoritas voluminum in patrocinium adducitur. De hoc genere falsa quorundā ea hodie persuasio est quæ pesti, morborum uni ex omnibus præcipuè formidabili, contagium detrahit; eoque omnem illius vel honestissimam devitationem, aut turpem, aut inanem esse statuit. Si quis enim paulò cordatior nasique emunctioris his se opponat, facillimè apud imperitos & superstitiosos nimis homines, apud quos recti locum jam tenet
insanus

inſanus error, fidem non invenit. Quin vera dicam, tute, vir præſtantiſſime, omnium optimè perſpectum habes: qui cum opinionis hoc monſtro, magno animo, majore judicio, ac ſumma oris facundia, ſtupentibus nobis, non ſemel publice in eccleſia decertaſti; ita ferente temporis proximè elapſi calamitate, humanarumq; mentium cæca caligine. Quanquam verò, quæ tua eſt ſuada, ſententię hujus abſurditatem omnibus jam perſuaſiſſe deberes; non deſunt tamen quibus hanc etiamnum inſanire lubet inſaniam. quam ſi neque Beza, neque Rivetus, Theo-

logorum ὀρθοδοξότατοι, eximere valent ſolidiſſimis ſuis argumentis; utique ad medicos ablegandi erunt. Urbis certè noſtræ miſerum funeſtumq; ſatis anno ſuperiore fatum erat, etſi ad cætera ejus infortunia hæreſis hæc, quæ Turciſmum ſapere videtur, non acceſſiſſet, animoſque quorundam, velut altera peſtis, afflaſſet. Horret animus meminiſſe, quę te narrantem audivi. Vnum è multis referam, maximeque notabile ac tragicum. Imbutus hac opinione non nemo, cum peſte languentem ac moribundã cerneret uxorem, filiolę imperavit ſuæ, ut matris, nihil tale

poſtu-

poſtulantis, cubile adiret, extremoque ejus vel alloquio frueretur, vel ſaltem aſpectu. Illa per ætatem tenellam, & juſtis formidinis cauſis mota, reniti ſæpius modeſtè: donec tandem per vim eò introducta, flens ac trepidans, hauſit confeſtim peſtilens virus, quo brevi poſt matrem intervallo exſtincta eſt. Hactenus rigidus pater nullius ſibi conſcius mali. ſed poſtquam te pro concione morbi hujus audiviſſet aſſerentem contagium, nec licere temerè cuiquam ſe ſuoſq; ejus exponere periculo; conſcientiæ mox ſtimulis agitari cepit, factique eum ſui pæni-

tere.

tere. Hic fructus fuit tam præfractę sententiæ: in quam si aliorum pertractus est suasu, videant illi quam Deo aliquando reddituri sint rationem. Mirum è Theologis inveniri potuisse, quibus hujusmodi placeret commentum. cum medicorum filii, ad quos ejus rei propriè pertinet judicium, omnes unanimiter stent pro cõtagione. Unus tantùm, quod scio, repertus est, ante annos viginti & amplius, Hieronymus Perlinus, Italus; qui non modo pestis, sed omnium propè morborum contagiosorũ naturam, edita declamatione, oppugnatum ivit, opereque per-

perſcripto pleniore ſe id demonſtraſſe tradit. quod, cum lucem nunquam aſpexerit, quantæ fuerit ſoliditatis, nemini conſtare poteſt. Plus profectò apud nos valere debet omnis ævi medicorum, omnis ordinis hominum ſapientiorum conſtans de hac re conſenſus, quã hujus unius delirium & ambitiosè affectata παραδοξολογία. qui, cum inter mediocres recentioris ſeculi medicos cenſeatur, ut alios nunc omittam, viros in arte noſtra ſummos, cum Hieronymo Fracaſtorio, aſſertore hujuſce doctrinæ maximo doctiſſimoq;, ne componi quidem meretur. Hæc habe-

habebam, vir reverende, quibus in vestibulo opusculi hujus compellandus mihi eras. Deus faxit ut voti nostri fiamus compotes; hoc est, ut lectio ejus ex animis hominũ perniciosissimum hunc evellat errorem. Vale, & ecclesiæ nostræ, cujus singulare es ornamentum, diutissimè intersis, corpore pariter ac mente sanus. Lugdun. Batav. Anno cIↃ IↃ c xxxvi. III. Maii.

DE

DE PESTE QVÆSTIONES DVÆ EXPLICATÆ:

UNA,
Sitne contagiosa:

ALTERA,
An & quatenus sit Christianis per secessionem vitanda.

QUÆSTIONEM sitne pestis inter contagiosos morbos censenda, fateor mihi tam inusitatam videri ut ante pauca hæc tempora nunquam dubitatum fuisse credam, quin ea sit una ex omnibus maximè contagiosa judicanda, cujus rei testes omnes omnium gentium de istiusmodi rebus scriptores, cuivis non contentioso,

judices fero. At nostra demum ætate quæri hac de re cœpit, ea occasione quod multi usque adeò metuere hunc morbum, & mortem inde plerunq; consequentem cœperunt, ut omnibus non modo Christianorũ, sed etiam humanitatis officiis neglectis, iram ipsam Dei, præcipuam hujus morbi causam, vehementer auxerint, & per eos penè non stet quominus ubi hæc calamitas incidit, ruptis semel humanę societatis vinculis, humanum omne genus dissolvatur. Hi verò rogati ecquid tandem possint isti tam indigno facto prætexere, quòd nihil ferè soleant aliud quàm contagionis metu sese excusare, inde factum ut existiment quibus major inest constantia, mederi sese huic malo certius non posse quàm si contagiosum hunc morbum falsò credi docuerint.

rint. At ego, quoniam hoc παράδοξον non magis probari posse idoneis rationibus arbitror quàm si quis cum Anaxagora nivem atram esse, aut ex Copernici hypothesibus terram reipsa moveri & Solem centrum esse mundi contenderet, aliter hunc nimium pavorem, qui omnis officii oblivionē inducit, aboleri posse ac etiam debere existimo: neque hunc morbum non esse contagiosum credā, donec me quispiam vel ex Dei verbo, vel aliunde petitis rationibus (sunt enim certæ in ordine quoq; naturę ἀποδείξεις firmissimę, quamdiu necessariarum causarum ordo sibi constat) certiora docuerit. Nego enim etiamsi maximè omnium contagiosa pestis esse statuatur, immò ut inevitabilis etiam mors inde immineat, propterea deserendam esse stationem in qua Deus unum-

quemque collocavit. Nego, inquam, propterea non esse ipsi vitæ anteponendum quod Deo, quod patriæ, quod homines hominibus vicissim aut communi aut privata aliqua ratione debemus. Et hac in re persuadenda multò sanè mallem operam ab iis poni qui de compescenda fuga disputant, quã de illo probando paradoxo laborari. Mallem deniq;, sicut in scholis loquuntur, in illo enthymemate consequutionem potius quàm antecedens negari. Sic enim non tantum probabilibus sed etiam necessariis rationibus idipsum efficerent illi quod volunt, maximè nimirum ab iis peccari qui ullius periculi metu in Deum vel in proximum peccent. Quis enim Christianus hæc ausit in controversiam vocare, vel si id audeat non ipsius etiam conscientiæ testimonio, ta-

centibus quoque omnibus, redarguatur? Eſſe enim aliquos non arbitror qui peſtem omnibus modis, id eſt, ſine exceptione, bona conſcientia, fugiendam eſſe cenſeant: quod tamen video à nonnullis perinde oppugnari, ac ſi à nonnullis defenderetur. Quod ſi qui tamen ita ſentiunt, illorum ſanè errori non magis patrocinamur quàm iis qui contrario prorſus dogmate nunquã fugiendam eſſe peſtem opinantur. Sed hominis eſt certè ſapientis auream ſequi mediocritatem, ut neque quum manendum eſt fugias, neq; quum ſecedẽdum (nam fugæ vocabulum mihi quidem in hoc argumento ἄκυρον videtur) temerè conſiſtendo, in eam ipſam charitatem pecces quæ te ad permanendum hortari videbatur. Hæc autem præfari idcirco libuit antequàm ad rem

ipſam accedam, ut quid defendendum, quid refellendum ſuſceperim, omnes ab ipſo ſtatim initio præſumant. Age verò quandoquidem non deſunt qui ab iſtius quæſtionis explicatione, ſitne peſtis contagioſa, totam hanc de peſte fugienda vel non fugienda tractationem pendere cenſent, videamus quibus rationibus & argumentis tam confidenter contagioſam eſſe, id eſt, quod ſine controverſia ab omnibus adhuc creditum eſt, inficientur.

Volunt ut hæc quæſtio dijudicetur conſiderari quid ſit peſtis, unde ſit, quæ ipſius cauſa, per quæ media nobis immittatur, quæ ejus natura, & quis finis. Accipio conditionem. Eſt enim juſtiſſima & æquiſſima. Sed iſta unde tandem cognoſcemus? *Non*, inquiunt, *ex phyſicis rationibus, ſed ex uno Dei verbo.*

Deleantur ergo quæcunque à physicis disputantur: & pro Hippocratis & Galeni ac cæterorum medicorum libris una Biblia versent medici, nec sit inter eos & Theologos, id est, inter corporis & animi medicinam discrimen. Absit vero istud, inquient. *Nec enim physicas alias rationes damnamus quàm quæ Dei verbo repugnant.* Rectè: Videamus ergo quum contagio ex physicis causis oriatur, ac proinde ex illis prodeat, an de pestis causis physicis repugnans aliquid verbo Domini medicorum placitis tradatur.

I. ARG. *Ajunt pestem ab Hebræis vocari* DEVER *à* DAVAR, *quod etiam significat lata à Deo sententia perdere. Græcos vertere* θάνατον, id est, *Mortem.* RESP. Esto. Quid hoc ad rem? Neque enim ex eo sequitur à naturalibus intervenientibus

causis pestem non proficisci quoniam à Deo immittatur, nisi naturales omnes causas morborum sublatas idcirco volumus, quòd nemo nisi Deo sic decernente moriatur, quocunque tandem mortis genere intereat.

II. ARG. *Imò,* inquiunt, *sententiam Dei qua non tantùm ipsam mortem, sed & genus mortis & causas secundas unicuiq; constituit, stultum est contagiosam vocare.* RESP. Et quis, obsecro, tam unquam ineptivit ut sententiam ipsam Dei contagiosam diceret? Sed aliud est longè id quod dicimus, nempe inter causas secundas etiam contagionem numerandam, siquidem contactu & attritu multos morbos, alios quidem lethales, alios verò leviores contrahi, quis ausit inficiari, nisi etiam solem meridie non lucere contendat? peccatum certè quo

infecti omnes naſcimur, & à quo mortalitas hæc omnis orta eſt, ex ſpiritali quadam contagione non abſque Dei decreto derivatum eſt, ac propagatum in omnes Adami poſteros. Itaque nulla prorſus illius argumenti vis eſt.

III. Arg. *Sed quærunt poſtea ſi contagium inter cauſas ſecundas à Deo conſtitutas referatur, quomodo quod à Deo conſtitutum eſt effugere poßimus:* nempe ut ex eo colligant, *fruſtra fugæ remedium adverſus peſtem quæri, etiamſi contagioſa eſſe ſtatuatur.* Resp. Atqui plumbeum quoque prorſus eſt iſtud argumentum. Quidni enim, ſi conſequutio illa vera eſt, idem de ſecundis omnibus mortis cauſis affirmare non licebit? Age igitur neque comedamus nec bibamus, neque remedia adverſum ullos morbos quæramus, inermes etiam milites in aciem prodeant,

quoniam vitari mors à Deo constituta non potest. Sed res ita se habet. Vitari certè neque mors neque mortis tempus aut genus à Deo constitutum potest: neq; idcirco comedimus, aut remediis adversum morbos utimur aut adversum hostes armamur, quasi obsistere Deo cogitemus: sed quoniam iis penes Deum relictis quæ nos cælatos voluit, iis utendum nobis est quæ Deo ipso præeunte nobis dictat natura esse ab ipso cõstituta, ut vitam quoad ipsi libuerit producamus: quod nisi faciamus, Deum tentare & gravissimè offendere meritò existimabimur, tantũ abest ut rationes vitandæ mortis ab ipso præscriptas usurpantes in ipsum peccemus, etiamsi frustra illis interdum utamur: quando videlicet exitus patefacit tum nobis moriendum quum nobis adhuc

prorogandam vitam opinaremur. Sic reprehenditur Aſa, non quòd medicos accerſiverit, ſed quòd in medicis ſpem vitæ poſuerit. Sic poſtquam docuit experientia contagionem in res vicinas potius quā remotas ſerpere, accuſandus non erit qui nulla officii Chriſtiani parte neglecta, ſeſe familiamque ſuam ſubduxerit, imò verò maximè reprehendendus erit qui temere ſeſe & ſuos in contagionis periculum conjecerit, quum teſte Apoſtolo ſit infideli deterior qui ſuorum curam tantam non gerit, quantam ſalva pietate ac charitate, habere debet.

IV. Arg. Audiamus verò an firmius iſtud ſit quod ſubjicitur. *Ex iis*, inquiunt, *nominibus quæ peſti in ſacris literis attribuuntur, quæ ſit illius ratio ſatis ſuperque exprimitur. Vocatur autem peſtis Dei manus 2 Samueli.*

*muel.24. Dei gladius. 1 Paralip.21. &
ſagittarum quoque appellatione ſignifi-
catur Pſal.31. & 91. Ergo non ex con-
tagio proficiſcitur, quum neque manus,
neque gladius, neque ſagitta contagione
vulneret.* RESP. I. At ego, præter-
quam quòd fortaſſis non immeri-
tò poſſim in dubium vocare an ſa-
tis appoſitè hæc ſingula teſtimonia
proferantur, hanc quoque conſe-
cutionem nego. Nam alibi quo-
que, ut Pſalm.17, David Dei ma-
num vocat hoſtes ſuos, qui tamen
naturali ratione ipſum impete-
bant. Et quum dicitur Dei manus
nos feciſſe, phyſica generatio non
excluditur: & ſagittas in ſcripturis
conſtat vocari quæcunque mala
Dominus hominibus, ſive ordina-
riis duntaxat naturę legibus utens,
ſive angelorum miniſterio adhibi-
to, immittit. RESP. II. Quæro
præterea quidnam rationē morbi
vocent.

vocent. Naturam ipſam illius inquient. At ego metaphoricis illis manus, gladii, ſagittæ locutionibus, non magis qualis ſit in ſeſe iſte morbus ſignificari dico, quàm quid ſit grando, vel ſcabies, quum dicitur Dominus Ægyptum exerta manu percuſſiſſe: aut denique qualis ſit ſingulorum morborum vis & natura, quum inter maledictiones à Deo immittendas in legis appendicibus recitantur. Quid igitur? nempe naturam ipſam morborum, quatenus à naturæ legibus pendent, phyſicorum eſt ac medicorum ſcrutari, quod uſque adeò feliciter ac certò ab illis fieri videmus, ut etiam illos & eorum exitus præſagire poſſint. Cauſas autem morborum & cæterarum calamitatum ſupernaturales & divinas explicat Theologus, docens oportere nos ſupra naturam & omnia

physica longè assurgere, quum de illis vitandis aut depellendis agitur. Veram enim ac primariam illorum causam esse peccata nostra, quibus provocatus Deus, omnes illas inferiores causas adversum nos cieat & excitet, ut mortales justis pœnis ulciscatur. Absurdum igitur esse dico ista confundere tam procul discreta suisque diversissimis finibus, nec tamen repugnantibus, sed duntaxat ὑπαλλήλοις sive subordinatis distincta. Resp. III. Deinde quoniam hoc argumēto contendunt pestem idcirco contagiosam non esse, quoniam manus & gladius, & sagitta Domini vocitatur, quæro ego, an lepra non fuerit Domini manus, & an propterea non contagiosa, ac potius annon quia contagiosa, idcirco secedere jussi sint leprosi? Quæro & illud, Si non est malum

in

in civitate quod non faciat Dominus, an non hodie elephantiasis censeatur tamen contagiosa: & libenter ex his qui secessum omnem in peste culpant, quęsierim an censeant ipsi elephantiacos in communi hominum societate tolerandos: &, si tolerandos arbitrantur, cur non etiam in eos declamitant à quibus excluduntur: sin minùs, si propter contagium illos vitandos censent, cur pestis contagium vitantes, sine exceptione tanquam omnium hominum nocentissimos reprehendant. Sed negabunt fortassis elephantiasin esse Dei manum. Agamus ergo de scabie sive Gallica, sive Hispanica, utinam non etiam Germanica. Illam esse pœnam divinitus inflictam scortationi, quæ hoc seculo pro ludo habetur, non puto quenquam negare audere, ac verè esseDei manum,

gladium & ſagittam ſcortatores ferientem. An verò propterea contagioſa non eſt, ac non potiùs vel unicum ſcortum plurimos hac lue inficit, qui rurſum mutuò ſeſe conſpurcant, adeò ut non tantùm ex concubitu, ſed etiam halitu & contrectatione turpiſſimus iſte morbus contrahatur, adeoq; & ex nutricũ uberibus ab infantibus exugatur, & viciſſim nutrices vel ex impuro patre conceptum, vel ex impura matre natum infantem lactantes hunc ipſum turpiſſimum morbum hauriant? Sunt igitur illa quoq: argumenta ejuſmodi, ut ne refutatione quidẽ indigeant. Certè illud abſurdum eſt, exiſtimare ſingulis potiùs hominibus totidem peſtes immediatè (ut loquuntur) immitti, quàm ipſum morbi genus, quo alii alios contagione inficiant. Etenim ſive omnes uno vul-

nere interficiat Dominus, ſive ut Midianitis accidit, mutuis illatis vulneribus proſternat quoſcunq; morti deſtinavit, quid intereſt? neq; rurſum diſcrimen eſt aliquod in ea quidem re de qua agimus, telo ipſius Dei an contagione alterius aliquis ſternatur.

V. ARG. *Accedamus nunc ad id quod de ſecundis ipſis cauſis commemorant, quas eſſe negant vel certũ aliquem aſtrorum poſitum, vel aëris corruptionem.* RESP. I. Neque verò phyſici, quantum intelligo, omnem peſtem aut contagionem volunt ab illis cauſis oriri. RESP. II. Sed hoc condonemus, & omnes naturales cauſas peſtis ab ipſis commemoratas fingamus. Cedò cur iſtas ſemel omnes excludunt, adeò quidem ut eos Sacrarũ literarum parũ peritos eſſe velint, qui peſtem illis ſecundum Deum acceptam ferant?

Quo-

Quoniam, ajunt, *testantur Sacræ literæ pestem per Angelos immitti*, ut Psalm. 88. 1 Paralip. 21. Ezech. 9. item in historia Sennacheribi, & in Apocalypsi, ubi mentio fit ulceris pessimi. *Nam*, inquiunt, *quod Deus per Angelos immittit, ex causis naturalibus non est.* Fateor id quod ad angelos ipsos attinet, quos inter naturalia instrumenta concedo non recenseri. Sed quid prohibet, Deo sic jubente, naturales causas ab ipsis Angelis cieri? Nam illos certè tum bonos tum malos voluntatem hominis aliquo modo ciere, quicunque tandem ille sit motus, ambigi non potest, quum Satanas in cor Judæ ingressus dicatur, (nisi fortè bonis minus quippiam quàm malis angelis licere dixerimus) idque etiam ex Achabi historia liqueat, & ex spirituum erroris efficacitate. Voluntatem

tatem

tatem autem inter humanarum actionum principia vel præcipua numerandam, quis inficiari audebit? Quòd si angelorum ministerio voluntas hominis non excluditur, cur alias naturales causas illo tolli necessariò existimabimus? Moses erecta virga pediculos & infinita muscarum genera excitavit, horribilem grandinem repentè elicuit, ulceribus pessimis Ægyptios percussit. Et fuit certè prorsus extraordinarium istud Mosis non secus ac angelorum ministerium. Sed an propterea pediculi & muscæ ex putredine, grando ex vaporibus per ἀντιπερίστασιν repentè concretis, ulcera quoque ex humorum putredine non sunt exorta? Satan accepta à Deo concessione vento repentè excitato, & igne cœlesti vibrato, ædes Jobi incensas cum ipsius liberis omnibus

bus ſubruit: an inde conſequitur naturalibus nullis cauſis intervenientibus id eveniſſe, ac non potius dixerimus illos aëris principes (ſicut non temerè illos vocat Apoſtolus) aërias illas impreſſiones verè naturales, momento fabricatos eſſe? Mittit diabolus pios in carcerem, Apocalypſ. 2. 10. ſed per tyrannos & Eccleſiæ oppreſſores. In eodem libro, 6. ℣. 8. equus ille pallidus cui Mors eques inſidet, poteſtatem accipit interficiendi gladio, fame, & peſte, & ferarum immiſſione. Hîc ſi equitem illum intelligamus Angelũ eſſe, cur non æquè dicemus illum naturalem materiam ad famem & peſtem ciendam æquè atque gladium, & feras, quæ & ipſa naturalia ſunt inſtrumenta, adhibuiſſe? Nam poſtea 9. ℣ſ. 1. jubentur Angeli in quatuor terræ cardinibus conſiſtere,

ſiſtere, & ventos coërcere, ne flando terræ noceant & mari: ex quo conſequitur, jubente Deo ventos viciſſim ab illis emitti, à quibus certè aëris affectiones plurimas, ac in primis contagionem proficiſci conſtat. Denique naturales cauſæ ſive ſenſim ſuapte vi ipſis inſita moveantur, ſive aliunde extra ordinem, ſic jubente Deo, ad effecta ſua momento rapiantur, naturales ſunt, & naturalia hactenus illarum effecta meritò cenſentur, quod inficiari nemo cum ratione poſſit. Res. III. Deinde ſi naturales nullæ cauſæ in peſte interveniant, naturalibus certè remediis ne ſublevari quidē nedum ſanari poſſunt quos peſtis attigit. Atqui falſiſſimum hoc eſſe experientia & ſenſus ipſi demonſtrant. Resp. IV. Cæterùm unum eſſe me ex iis profiteor qui aſtrologiam μαντικὴν ſuperſtitioſā

& genethliacorum, & cæteras ejus generis prędictiones impias uſque adeò execrer, ut etiam vetera ea de re Principum edicta renovari & ſeverè obſervari cupiam. Sed naturales aëris conſtitutiones, & quæ inde pendent in noſtris corporibus effecta, concurſibus variis aſtrorum adimere, quaſi ad ſolam contemplationem aut temporum diſtinctionem ſtellæ ſint in orbibus ſuis collocatæ, nullius, opinor, judicii ſed pertinaciæ potius extremæ fuerit; quum & ruſtici ipſi quotidie iſtud cognoſcãt, & tempeſtates idipſum vociferentur, & temperiem ac intemperiem contagionemq; adeò ipſam à peritis aſtrologis aliquatenus ſaltem prædici poſſe res ipſa convincat.
RESP. V. Quinetiam age, peſtes illas quarum exempla ex ſacris literis proferuntur ab angelis immiſ-

ſas, ac propterea contagione caruiſſe concedamus. Cur tamen minus abſurdum fuerit ex eo colligere nullam peſtem niſi per Angelos immitti, quàm ſi contenderim nullam grandinem, nullum imbrem, nullum fulmen naturali ordine gigni, quoniam miniſterio angelorum & grandinaſſe, & vehementiſſimos ventos flaviſſe, & horribiliter tonuiſſe multis ſcripturæ locis legimus? EXCEPT. *At enim*, inquiunt, *exempla illa de peste per angelos nobis propoſita ſunt ad exemplum, ut inde diſcamus rectè judicare de cauſis mediis, & origine peſtis.* RESP. Enimverò quis neget quæcunque ſcripta ſunt idcirco ſcripta ut iis erudiamur, & omnia quæ de miniſterio angelorum non tantùm in peſte ſed etiam in fame & aliis calamitatibus, tum ad perdendos malos, tum ad caſtigandos aut exer-

exercendos bonos in ſanctis ſcriptis referuntur, maximam nobis adferre utilitatem, ut Deum timere ac etiam diligere diſcamus, qui non ſit ipſius naturæ legibus, ut Stoici putarunt, alligatus, & quædam habeat judiciorum ſuorum inſtrumenta, iis etiam formidabiliora quæ ſub ſenſum noſtrum cadant? Sed quod tu vis minimè hinc efficitur, nempe ſic nos doceri nullas cauſas naturales ab ipſis angelis ad exequenda Dei mandata adhiberi. RESP. VI. Quid quòd ſcriptura etiam nobis ſuppeditat peſtis immiſſæ exempla, nulla facta angelorum mentione? Concedunt enim ii adverſus quos diſputo, peſtem fuiſſe qua laboravit Ezechias: atqui per angelos percuſſus fuiſſe non dicitur. Minatur peſtem ſæpè Dominus peccatoribus per Moſen & alios Prophetas, neque dubium

eſt, quin iſtæ comminationes minimè inanes fuerint: per angelos tamen ſeſe illas ſemper miſſurum nuſquam commemorat. Pſaltes videtur aliquot Pſalmis omnino innuere ſe fuiſſe peſte correptum, quem tamẽ nunquam legimus inflicto ab ipſis angelis vulnere percuſſum. Omnia igitur iſta, niſi penitus fallor, nihil prorſus ad tollendum contagioſum halitum, hujus morbi ſecundam cauſam, faciunt.

VI. ARG. Sed & illud quod ſubjiciunt, cujuſmodi tandem ratione nititur? *Ajunt peſtem providentia Dei ſingulari hominibus immitti.*

RESP. Et quid hîc dicunt quod non de quibuſvis quæ in mundo eveniant ſtatuendum ſit? Nam, ut inquit ille, ne unus quidem paſſerculus ſine Dei providentia in terram cadit, & pili noſtri capitis omnes numerati ſunt. quæ provi-

 dentia

dentia ſi ad ſingularia extenditur, certè ſic eſt in ipſo genere univerſalis, ut in ſingularibus quoque ſit ſingularis.

VII. Arg. Ajunt poſtea, *quotieſcunque peſtis in mundo graſſatur, ab hac contagione excipi eos omnes quos in vita conſervare* Deus *ſtatuit, reliquis omnia loca eſſe contagioſa, etſi longiſsimè abſint ab iis qui peſte laborant.* Et addunt poſtea, *Ad quid igitur contagium metuimus? an non ſtultum eſt metuere quod non eſt?* Resp. I. Ego verò non video quomodo nõ ſint iſta prorſus ἀσύστατα. Quînam enim omnia loca fuerint cuipiam contagioſa, ſi contagium nullum eſt? niſi fortaſſis illud per conceſſionem dicunt. Resp. II. Sed ex providentiæ firmitate colligi certè nullo modo poteſt contagioſam peſtem non eſſe. Itaque extra propoſitam quæſtionẽ hoc argumen-

tum

tum excurrit. Resp. III. Deinde an putabimus certiorem eſſe numerum moriturorum quoties peſtẽ immittit Deus, quàm quum alia tela jaculatur? quòd ſi in providentiam Dei non peccant qui quæ nobis incomperta ſunt, Dei, ſicuti par eſt, arbitrio relinquentes, & προφυλακτικοῖς & θεραπευτικοῖς remediis phyſicis utuntur, cur non idem quoq; peſte graſſante faciemus? Sicut igitur aliquos ex peſte non morituros Deus conſtituit ita etiam remedia præſcripſit quibus quantum in ſe eſt, homines periculum peſtis effugiant. Una eſt autem eadémq; in omni morborum genere providentia Dei, qua quid futurũ ſit, immutabili decreto ſancivit, quantumvis inter ſe morborum naturæ differant. Inter præcautiones verò phyſicas præcipuas adverſus contagionem, ſeceſſio-

nem tempestivam meritò censeri, contagionis ipsa vis ratióque nominis demonstrat, quamvis neque omnes qui fugiunt serventur, neque qui permanent, intereant. Decreverat certè Dominus famẽ immittens Ægyptiis & illius oræ regionibus, quínam essent illa penuria morituri, nec propterea desinit Iosephus Ægyptiis sapientissimo consilio providere: quod & ipsum fecerunt Ecclesiæ quum famem sub Imperatore Claudio futuram ex Agabo Propheta intellexissent. Noverat quoque Dominus quínam in illo cruentissimo bello Assyriaco sub Ezechia essent interituri: & tamen sese Ezechias ipséque Esaias urbis mœnibus tutantur. Quid plura? quum certò cognovisset Paulus neque se neque quenquam ex iis qui secum erant naufragio periturum, tamen parantibus

rantibus nautis fugam è navi, Non poteſtis, inquit, ſalvi eſſe niſi iſti manſerint. Chriſtus quoq; quamvis ſciret horam ſuam non veniſſe, tamen non ſemel ſeſe ſubduxit quum ad necem quæreretur.

VIII. ARG. Illud deniq; quod veluti certiſſimum aſſumunt, *pugnare videlicet contingentiam cum firmo & conſtanti Dei decreto*, etſi non magnopere ad rem pertinet, tamen ecquis illis conceſſerit? Contingentes cauſas vocamus quæ in utramvis partem ſuapte natura evenire poſſunt Eas ſiquis tollat ex rerum natura, haud ſcio an ullum habiturus ſit ſatis recti judicii hominem ipſi aſſentientem. Dei voluntas, inquiunt ex Auguſtino, eſt rerum neceſſitas. RESP. Concedo, quod ad exitum & effecta ipſa cauſarum attinet. Sed, ut rectiſſimè idem inquit, non conſequitur,

ut quamvis omnia quæ Deus futura decrevit, necessariò futura sint, tamen ex necessariis causis eveniant, sicut Stoici falsò concludebant, idque certis ac prorsus evidentibus exemplis probari potest. Quid enim? an non Christum credimus verè humanis ossibus præditum fuisse? ergo quę quovis tempore frangi sua natura possent. Atqui frangi tamen re ipsa non potuerunt, quum aliter à Deo decretũ esset. Contingenter igitur, quod ad ipsam eorum naturam attinet, fracta non sunt, quum fragilia tamen essent, & necessariò tamen ex Dei decreto infracta permanserunt. Rursum, Christum ab ipso tempore quo carnem nostram assumpsit, mortali corpore prędiitum fuisse, omnes Christiani confitentur. Potuit igitur suapte natura ab Herode cum aliis puerulis occidi: at ex

at ex Dei decreto nõ potuit. Quòd igitur tum occiſus non eſt, contingenter accidit ſi naturã ipſius corporis ſpectes, quum aliter accidere potuerit: at ex Dei decreto non magis occidi potuit quàm Dei voluntas immutari. Idem quum ad crucem raperetur, ea certè valetudine fuit ut tunc illi neceſſe non eſſet mori. Contingenter igitur, ſi in cauſa mortis naturalis conſiſtas, mortuus eſt, & tamen neceſſariò, ſi ad Patris ordinationem invariabilem conſcendas, quoniam venerat hora ejus: & ſimul voluntariè, quoniam animam ſuam poſuit pro nobis. Uſque adeò neque contingentia neque voluntas certiſſimo divino decreto repugnat.

IX. Arg. Supereſt argumentum ab ipſa experientia ſumptum, quod quum validiſſimum in ſpeciem videatur, nullius tamen eſt

ad tollendam contagionem momenti. Si peſtis, inquiunt, à naturalibus cauſis vel ex certa quapiam conſtellatione vel aëre corrupto oriatur, certè omnes illi corriperentur qui ſub iſta conſtellatione eſſent poſiti, vel aërem illum haurirent, quod falſum eſſe deprehenditur. RESP. Atqui conſequutionis iſtius falſitatem ratio ipſa coarguit. Quis enim eſt uſq; adeò imperitus qui neſciat unam eandémque cauſam ne ſimiliter quidem nedum pariter ſemper agere, immò ſecundum objectorum patientium varietatem effecta variari? Sol profectò lutum indurat, ceram liquefacit. Unus & idem Boreas non pariter ſingulos frigoribus infeſtat. Nemo igitur non videt quàm infirma ſit illa argumentatio. Sed demus, pariter eſſe alicubi ſingulos ad excipiendũ cor-

ruptum

ruptum aërem per ſe diſpoſitos, multa tamen poſſunt incidere, quamobrem idem effectum non conſequatur: puta, exempli gratia, quia medicamentum προφυλακτικὸν unus præſumpſerit, alius non item: unus ſtatim remedio commodo ſit uſus, alius vel tardè vel nunquam. Poſtremò illud quoque obſervandũ, quod præcipuum eſt, Deum Opt. Max. naturales cauſas & earum effecta, prout ipſi libet, regere ac moderari, atque hinc evenire ut contagio neque ſingulos attingat ipſi expoſitos, ut ſcribitur Pſalmo 91.6. neque ſit iis omnibus quos corripuit, lethalis, ut nec epota venena, ſicut ſcribitur Marc. 16. 18. Itaque nihilo validius eſt argumentum nullã eſſe contagionem, quoniam & ægrotis aſſidẽtes multi peſte non tanguntur, & abſentes cõtrà eo malo corripiantur. Quaſi

verò non ſit lethale viperæ virus, quoniam ab ea morſus Paulus ne malum quidem ullum ſenſit, Act. 28.5. Et de contagione quidem hactenus.

An & quatenus liceat in peſte ſecedere.

NUnc de ſeceſſione nobis dicēdum eſt. Sic enim malo quàm fugam appellare, quamvis periculum etiam fugere cum ratione ſapientis hominis eſſe arbitremur. Sunt igitur qui ſeceſſionem peſtis cauſa factam uſque adeò ſine exceptione reprehendant, ut etiam nefarium ſcelus eſſe opinentur, quamvis permanētibus temeritate non utendum eſſe cēſeant. Sunt contrà qui nulla, vel certè leviſſima hujus ſocietatis & officiorum quæ Chriſtiana charitas jubet habita ratione, ſimulatque peſtis ingruit, quaſi ſigno fugę dato, quemque

que

que ſibi conſulere oportere cenſeant. Ego cur ab utriſque ac in primis ab iſtis diſſentiam, juſtiſſimas habere me cauſas arbitror. Sed antequam planè dicam quid hac de re mihi videatur, peto ut primùm unos adverſus alteros audiamus diſceptantes. Sic igitur illi adverſus iſtos philoſophicè primũ diſputant. Ajunt ſtultitiam eſſe mortem timere, ex Platonis Gorgia: nec temperantem videre poſſe qui mortem fugiat, quoniam id à nimia vitæ delectatione oriatur: neq; juſtum, quòd qui peſtis tempore fuga ſibi conſulit, neque Deo neque hominibus ſuum tribuat. Iſtis argumentis alia ſubjiciunt ex Sacris literis petita: quòd videlicet de providentia Dei non rectè ſentiant, cujus immutabili decreto vitæ præcipuè humanæ curſus ſit definitus: quòd Deo diffidant, ac

præſer-

præſertim huic promiſſioni fidem non habeant, Ero Deus tuus & ſeminis tui: quòd omni charitate, imò etiam στοργῆ φυσικῆ ſint deſtituti: quòd Deum tentent Iſraëlitarum exemplo, Exod. 17.3. & Pſal. 78.18. præſcribentes Deo quo modo, loco, tēpore & quibus mediis ipſos ſervare poſſit: quòd Deum ex animo non diligant: quòd terreſtrium bonorum amantes, cœleſtia negligant: quòd mortem nimiùm metuant: quòd Dei voluntati quæ ſemper bona eſt, ſeſe opponant: quòd exiſtiment ſe Deo fortiores eſſe, & ejus manum poſſe effugere: quòd Chriſti & naturæ legē qua jubemur aliis facere quod nobis factum vellemus, apertè violent: quòd id faciant & doceant, quod Chriſtianus nullus fecit, eſt autem ab Ethnicis factitatum. Et hæc quidem illi, quibus iſti ſanè

nihil

nihil habent quod reſpondeant, qui ſine exceptione fugam ſuadent tuendæ vitæ prętextu. Itaque ſi hęc adverſus eos dicantur qui peſtem ſic fugiunt ut à pietatis & charitatis legibus vel tãtillum deflectant, aſſentior eorum adverſariis, & nulla non reprehenſione dignos eſſe ſtatuo qui inde fugiunt, quò potiùs illos accurrere decebat, ſi vel humanitatis micam haberent. Sin verò adverſus eos torqueantur qui juſtis cauſis impulſi ſecedunt, & eum modum tenent quo neque adverſus Deum neq; adverſus proximum ullas officii ſui partes omittant (quod fieri ſæpiſſimè poſſe dicimus) argumenta hæc omnia quãtumvis in ſpeciem graviſſima, nullius tamen eſſe momenti affirmamus, ſi res ipſa diligenter expendatur. Etenim, ut ad primum argumentum reſpondeamus, ut ſit

immutabile Dei decretum, & æterna ipſius providentia vitæ noſtrę terminos immotos fixerit, cauſas tamen tuendæ vitæ ordinarias & legitimas iſtud minimè tollit, ne ſi prorogandæ quidem vitæ oraculum quiſpiam accipiat, ſicut ex manifeſto Pauli exemplo paulò antè demonſtravimus, Act. 27. 14. & 31. nedum ut illis uti non liceat, quum occultum adhuc nobis eſt quid de vita noſtra vel producenda vel finienda Deus ab æterno decreverit. Deinde cur Dei promiſſionibus dicatur diffidere qui vitandorum malorum rationes à Deo prę-ſcriptas ita ſequitur, ut à Deo tamē totus pendeat? niſi fortè quiſpiam hoc dogma in ſacris literis diſertè ſcriptum invenerimus; Peſte graſſante nemo fugito. Inter illas autem rationes προφυλακτικὰ quoque remedia cenſeri, & inter
iſta

iſta quoque ſeceſſionem quoque tempeſtivam eſſe numerandam, vel ipſa contagionis appellatio demonſtrat. Sed & illud conſtat, non modò in charitatem Chriſtianam non peccare, neque Deum tentare qui peſtem ſic ſeceſſione devitat, ut interea nec pietatis in Deum, nec charitatis in proximum ullum officium prætermittat, ut contrà, niſi interdũ id faciat, meritò Deum in ſe provocare, & infideli deterior cenſeri poſſit, ut qui ſeſe temerè lethali contagioni exponens, neq; ſui, neq; ſuorum rationem habuiſſe videatur.

Nihilo verior eſt quinta & ſexta accuſatio. *Deum*, inquiunt, *non diligunt, & terrenis inhiantes, cœleſtia negligunt.* Cedò quamobrẽ? quoniam qui Deum diligunt, nihil magis cupiunt quàm cum ipſo eſſe, quod nobis per mortem contingit: con-

trà autem nihil magis metuunt. Imò verò qui in amando hunc unum ſibi ultimum finem propoſitum habuerit, ut re amata quoquo modo, ſui commodi cauſa, potiatur, ſeſe potiùs quàm amicos diligere meritò credetur. Itaque idem ille qui diſſolvi cupit & eſſe cum Chriſto, optat etiam fratrum cauſa à Chriſto tanquam anathema ſeparari, Act. 9.3. nec vitam ſuam inſidiantibus inimicis prodit, ad Cæſarem provocans, Act.25.11. & de reſtituta ſibi valetudine gratias agit, 2 Corinth 1.11. Quid quòd & David non tam Saulem & Abſalonem, quàm mortem fugit, Dei nihilominus cultor? Quid quòd idē ille & Ezechias diſertè mortem deprecantur? Itaque quiſquis mortem fugit, ſtatim exiſtimandus non eſt Deum non diligere, ſicut è contrario non quiſquis mortem appe-
tit,

tit, Deum diligere censendus est: sed is demum qui cum recta ratione & conscientia bona voluntati Dei obsequens, ad mortem sive oppetendam sive devitandam sese comparat. De metu mortis idem quoque statuendum est, illum videlicet si justa ratione nitatur & sit moderatus, non modò damnandum non esse, verùm etiam ut à Deo vitę custodem insitum approbandum. Damnatur ergo is demum mali metus ex Philosophorum scriptis qui fortitudini adversatur, & ab eo quod præstare alii aliis debemus, nos avocat: ex sacris autem literis ille qui fidei & charitati repugnat. Aliud enim est affectus naturales tollere, (quod nemo ne si velit quidem, possit) quàm eos moderari: quod faciendum esse Philosophi quidē rectè docent; quomodo verò fieri possit, unicum

Dei verbum per Spiritum ſanctum demonſtrat. Quæ verò ex Tertulliano citantur, partim extra ipſius ſcopum evagantur, quum is de ſola perſecutionis fuga diſſerat, partim verò ſummo Eccleſiæ conſenſu inter illius nævos recenſentur, utqui extra metam in hoc argumento ſit abreptus. Nemo certè pius & ſatis intelligens, Iacobi ſeceſſionẽ, nemo Davidem Saulis furorem, & Abſalomi damnationem, nec Heliam Jezabelis rabiem fuga devitantem, nemo Athanaſii nõ unam ſubductionem unquam damnavit. Neque hîc nobis vel ad Chriſti agonem refugiendum eſt, vel ad illud Matth. 10.23. Si perſecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam, quos locos fateor à nonnullis non ſatis appoſitè proferri. Nam quod ad Chriſti pavores attinet, peculiari ratione nituntur, neque

trahi in exemplum debent: quum ibi agatur de ſalutis noſtræ myſterio, cujus partes ſolus obiit & obire potuit Chriſtus, in quo videlicet iram illam Patris terribilẽ cernebat & reipſa ſentiebat, pœnas ferẽs peccatis noſtris debitas. Nos autem contrà pavoribus illis non exanimamur morientes, quòd placatum Patrem habeamus, & vitam in ipſa morte per fidem contemplemur. Illud verò Chriſti dictum minimè profectò eſt præceptum de fuga, ſed contrà monet fideles paſtores ut nullis minis territi ſi ex uno loco depellãtur, ad alium properent; quod ab Apoſtolis ſedulò poſteà factitatum fuiſſe legimus.

Sed audiamus aliud aliquid fortaſſe gravius. *Nihil non bonum immitti poteſt à Deo* (inquiunt) *imò nihil bonum niſi quod à Deo: immittitur autem peſtis à Deo: ergo bona eſt, ſi non*

ſuapte

ſuapte natura, at certè optimo fine, nempe ut peccata noſtra puniantur, ut fides noſtra probetur, ut pœnitentiam agamus, ut hypocritæ in lucem protrahantur. Quis igitur negare poteſt (ajunt) *quin bonũ fugiant qui peſtem per quam Deus hæc omnia efficit, fugiunt?* Item, *Quod Deus omnibus, id eſt, alicui Eccleſiæ aut Reipublicæ immittit, veluti, verbi gratia, peſtem, vult ab omnibus ferri. Quòd ſi ferenda peſtis, quomodo fugienda? Itaque Dei voluntati ſeſe opponunt qui peſtem fugiunt: imò etiam fruſtra fugiunt, quoniam voluntati Dei fruſtra reſiſtitur.* Verùm quid iſtis potuit dici abſurdius? Nam, ut paralogiſmum in voce Boni & Mali prætermittam, quorſum, quæſo, in hanc diſputationem de natura rerum ingredi oportuit? Non eſt malum (id eſt, calamitas ulla) in civitate quod Deus non fecerit, inquit propheta. Curnam igitur famem,

mem, peſtem, bellum & cætera e-
juſmodi, bona appellabimus? At
enim (inquiunt) cedunt piorum
bono. Concedo, quoniam lucem
Dominus eruit ex tenebris. Sed &
peccatis ipſis erudiuntur pii. Num
igitur peccata quoque bona ſunt,
& qui iis reſiſtit, Deo reſiſtit? De-
niq; quis non videt, res nobis ſua-
pte natura noxias à Deo depreca-
ri, ſimúlque juſtis & legitimis ad
illas, ſi fieri poſſit, devitandas re-
mediis ſic uti, ut exitum Deo com-
mendes, longè aliud eſſe, quàm ſit
inſanire, ut vel Deo te obſiſtere,
vel ejus judicium effugere te ulla
alia ratione poſſe confidas? Abra-
ham ipſe & Iſaac & Jacob famem
fugerunt, quę & ipſa à Deo immiſ-
ſa fuerat, qui tamen bonum fu-
giſſe aut peccaſſe dici non poſſunt.
Illud autem quod etiam magno-
pere exaggerant, nempe *violari ab*

iis qui pestem fugiunt præceptum illud immotum quod ipsa humanitas dictat, Quæcunque volueritis, ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis: sicuti adversus eos meritò torquetur qui contagionem aut aliud ullum periculũ sic vitant ut hominis Christiani officium negligant, ita nullo modo cõtra illos facit, qui nisi pestem secessione vitarent, id ipsum quod & patriæ & proximo debent neglexisse meritò videantur. Et sanè miror eos qui sine exceptione secessionem ut charitati per se repugnantem damnant, non considerare, charitatem non minùs postulare ut sanis consulamus, quàm ut eo malo correptos juvemus.

Ajunt deniq:, quotquot pestem fugiunt, ea facere quæ Christianus nullus fecit, quum ejus rei nullum extet in sacris historiis exemplum.

Respondeo fallax nimium esse

iſtud argumenti genus, quum ſatis cõſtet, in ſacris libris quicquid ſinguli fecerint minimè recenſeri: & ſufficere in pleriſque generales doctrinæ regulas ad ea conſtituenda quorũ præceptum aut exemplum aliquod particulare non habemus: neque ambigi poſſe quin quoties peſte afflictus fuerit populus, neq; quomodo ſeſe quiſq; in peſte geſſerit, perſcriptum non extet. Sed ajunt ſeſe habere contraria prorſus ex Scripturis ſ. monita: Davidem enim Pſal. 91. revocare nos ad tabernaculum altiſſimi. Quaſi verò ad Deum nõ confugiat, qui ſeceſſione legitimè utitur. At enim, inquiunt, David non fugit illam longè vehementiſſimam peſtem, cujus fit mentio 2 Sam. 24. nec familiam ſuam aliò tranſtulit. Concedo. Sed quàm multa peculiaria prohibent generalem inde cõcluſio-

ſionem nectere? Erat enim ipſe hujus peſtis cauſa, & meritò anxius uſque adeò, ut etiam ſui ipſius exitio teſtetur ſeſe paratũ eſſe publicam redimere calamitatẽ. Deinde quum triduana tantùm hæc peſtis ad ſummum fuerit, quis illi locus ad deliberandum relinquebatur? Præterea quò tandem fugiſſet, quum in tota ditione peſtis graſſaretur, metropolim autem ipſam aut nullo modo aut parcè admodum attigiſſe peſtis dicatur? Eſaias etiam, inquiunt, non fugit Ezechiam peſte laborãtem. Quaſi verò deſeri ultrò bona conſcientia poſſe oves à paſtoribus dicamus. Quid ſi etiam excipiam non acceſſiſſe Eſaiam ad Ezechiam niſi cum peculiari Dei mandato? ſic enim teſtatur hiſtoria. Sed Jeremias etiam, ajunt, & Baruch & alii pii viri ex urbe à Chaldæis obſeſſa

non

non profugerunt, quamvis magna populi pars non minùs peſte quàm fame interiret. Neque nos verò poſſe peſtem ſeceſſione meritò vitare dicimus, ſi ab eo diſcedatur quod Deo, patriæ, & proximo cuique debemus. Sed eos miror qui Jeremiæ hoc exemplũ proferunt, oblitos eſſe, illum quum ex urbe egredi tentaret, fuiſſe apud urbis portam deprehenſum. Hier.37.12.

Proferunt poſtremò Alexandrinæ Eccleſiæ pulcherrimum exemplum ex Euſebii lib.7.c.20. Quaſi verò nos vel quorumvis, vel quovis loco & tempore ſeceſſionem probemus, vel cõſtantiam & charitatem iſtiuſmodi laudandam & imitandam eſſe non doceamus, modò univerſalis inde regula non ſtatuatur. Nec enim Euſebius ipſe ſingulos ſed plurimos tantùm ex Chriſtianis id factitaſſe ſcribit.

Itaque ut tandem hæc concludam, nihildum allatum est quo vel contagio tollatur, vel secessio sine exceptione damnetur. Etenim secessionem inter naturales præcautiones in morbis contagiosis esse vel præcipuam, ratio & experientia ipsa docent. Nam illud certè clamat ipsum cõtagionis vocabulũ, quæ propius absunt, magis esse illi obnoxia, & tempestivâ in loca salubriora demigratione quotidie liquet plurimos conservatos. quos si quis excipiat etiamsi domi mansissent, servandos fuisse, quoniam Deus ita decreverat: quid obsecro dicetur, quod cæteris quoque omnium periculorum præcautionibus & remediis non conveniat? Itaq; non tantùm medicinam, verumetiam prudentiam omnem & solertiam quæ vitandis periculis omnis generis adhibetur, ridere nos

ut res ſupervacaneas oporteret, nec ullum eſſet inter temeritatem & conſilium, inter fortitudinem & audaciam diſcrimen. Sed longè aliter ſeſe res habet, quoniam ut vitæ noſtræ curſum Deus æterno & immutabili decreto præfiniit, ita cauſas medias quibus ad vitæ conſervationem uteremur ordinavit.

Supereſt ut quando ſit ſeceſſioni locus exponamus. Nam ut cæteris rebus mediis, ſic etiam ſeceſſione tum rectè tum perperam uti quiſpiam poteſt: & tantum abeſt ut eam cuiquam ſine exceptione ſuadere velim, ut contrà ab iis, qui etiam quum ſubducere alioqui ſeſe bona conſcientia licet, tamen permanere malunt ac etiam vitæ diſcrimẽ ſubire potiùs quàm proximum deſeruiſſe videri poſſunt, multò minùs peccari fatear quàm

ab iis qui nimia diffidentia vel immoderato mortis pavore abrepti, illud unum neglectis omnibus humanitatis officiis ob oculos habēt, CITO, LONGE, TARDE: dignissimis hominibus profectò qui extra omnem hominum cœtum extrudantur, cujus vincula penitus dissolvunt. Quid sit autem ea in re servandum, ego quidem arbitror sic constitui posse.

In primis, illud providendum arbitror, ut ad pestem tanquam irati numinis nuntii adventum unusquisque sese apud Dei tribunal sistat, semetipsum damnans ut ab illo absolvatur: semel denique statuat sese ad dicendam causam evocari, neque locorum sed morum mutatione hanc virgam posse vitari: quòd si etiam moriendum sibi sit, decretum hoc esse morientium bono, quū beati sint, qui in Domino moriuntur.

Alterum eſt ut hæſitante conſcientia nemo neq; ſecedat neque permaneat, ſed ubi ex Dei verbo, quid ſui ſit officii didicerit, cōſtanter in eo, ſeſe Deo commendans, perſeveret.

Etſi verò in tanta circumſtantiarum varietate non poſſunt ſingulares regulæ cōſtitui, difficile tamē non eſt generalia quædā verbo Dei cōſentanea ponere, ad quę veluti normā quandā poſteà ſingulares (ut loquuntur) caſus exigantur. Noverint ergo qui de permanēdo cogitant, Dei præceptum eſſe, Ne occidas, ac proinde neq; ſuam neq; ſuorum vitam eſſe temere lethalis cōtagionis periculo exponendam. Noverint contrà qui de ſeceſſione cogitant, neq; ſui ipſorum, neque ſuarum familiarum tantam habendam eſſe cuiquam rationem, ut quid patriæ & concivibus, alii de-

nique aliis, ſive ſint communi humanæ ſocietatis vinculo obſtricti ſive alia neceſſitudinis ſpecie devincti, debeant, obliviſcantur. Nec enim charitas quærit quæ ſua ſunt. Itaque videre me non poſſe profiteor (quod cum nulla cujuſquam tamen reprehenſione dictum ſit) qua tandem ratione ſecedere prohibeantur qui vel per ætatem, vel per deploratam valetudinem alios juvare non poſſint: & ſi permanſerint, ideò tantùm retenti videri poſſint, ut magna cum reipub. jactura moriantur. Nam ut eorum crudelitas non poteſt ſatis culpari, qui illos, præſertim ſi tenuioris ſortis fuerint, è civitatibus extrudunt, ita magnopere mihi videtur probanda tũ parentum pietas, ſuorum vitæ tempeſtivè citra cujuſpiam damnum conſulentium, tum etiam magiſtratuum providentia

maximè

maximè laudanda, qui citra Reipub. detrimentum, curant ut imbecillibus illis, tanquam civium ſeminario, cõmodè proſpiciatur.

Hîc autem occurrit in primis illa univerſalis obligatio qua homo homini adſtringitur, & quæ diſſolvi niſi humanitate ipſa ſublata non poteſt. Eſt & aliud vinculum ſingulos cives ſuæ patriæ ac civitati obſtringens. Sed utranque hanc obligationem hactenus naturalem & univerſalem eſſe dico ut ſuę cuique conditionis ac vocationis habenda ſit ratio. Nam alii publicis muneribus vel civilibus vel ſacris funguntur, alii verò privati ſunt. Privatorum autem inter ſe multiplices ſunt connexiones, quas natura quidem ipſa devincit, Chriſtiana verò pietas adſtringit: quæ niſi diſcernantur, ut quiſque quid ſui ſit muneris in rebus omnibus

intelligat, ordinis ſpecie confuſio-
nem omnem graſſari fuerit in re-
bus omnibus neceſſe. Homo igi-
tur hominem (ut in propoſito no-
bis argumento permaneamus) ci-
vis civem, auxilio quocunque ſuo
indigentem, pro viribus juvet, ne-
que de ſeceſſione cogitet, qua ſit
ipſi meritò probabile, fore, ut ita
cuipiam malè conſulatur, nedum
ut alicujus contemptu, vel præpo-
ſtero mortis metu ab humanitatis
officio vel tantillum deflectat. Ubi
verò citra officii neglectionem, &
publicum offendiculum ſibi & ſuis
cavere ſeceſſione poteſt, cauſam
nullã video cur id facere non mo-
dò non poſſit; ſed etiam non te-
neatur. Verùm nequis hîc ſibi adu-
lans in proximum peccet, officium
Chriſtiani magiſtratus fuerit cura-
re, ut quæ contagionem efficiunt
aut fovent, quoad ejus fieri poteſt,
tollan-

tollantur, & hoc malo correptorum habeatur tanta ratio, ut quivis de quovis ſolicitus eſſe non cogatur. Publico verò munere civili fungentes quînam ſua munia, graſſante peſte, deſerere poſſint non video: fidos autem paſtores de vel unica ovicula per ſeceſſionem deſerenda, quo tempore præcipuè cœleſti conſolatione indiget, nimiùm turpe imò etiam nefarium fuerit. Privatorum autem varias & multiplices ſunt neceſſitudines. Inter illas præcipua eſt ea cui naturalem quoque ſanguinis commixtionem cedere oportere Deus teſtatur, conjugii videlicet vinculum, ut, meo quidem judicio, conjux à conjuge, præſertim ſi peſtis alterum invaſit, vix ac ne vix quidem, bona conſcientia ſecedere poſſit. Quantum autem parentes liberis, liberi parentibus, cognati cogna-

tis debeant, vel ipſa naturę jura demonſtrant, quæ tantum abeſt ut Chriſtiana doctrina laxet, ut ea contrà magis ac magis adſtringat. Imò deſeri à ſervis dominum, aut ſervos ægrotantes (quod nimiùm ſæpe fit) à dominis negligenter haberi, qui tamen ipſorũ valentium opera ſint uſi, crudelitas eſt. Non eſt tamen æqualis iſtorum neceſſitudinis obligatio, & potiori cedere minùs arctam oportet, ſiquidem pluribus ſimul ſatisfieri nõ poteſt. Deinde ſicut aliquis eſt inter præſentes etiam deſertioni locus, niſi qui permanent officium faciant: ita cavendum eſt tum ipſis ægrotis ut neceſſariorum & amicorũ charitate non abutantur, dum ſibi conſultum volunt: tum ipſis quoque in officio perſtantibus, ne temere ſeſe periculo cõtagionis objiciant, quod factitari potiùs au-

dacia quàm recto Christianóq; judicio à nõnullis consuevit, qui reliquis morbis laborantes aspernari consueti, peste correptos invisunt, ut mortem cõtemnere videantur. Hunc ego verò judiciorum Dei cõtemptum minùs quàm nimiam meticulosorum imbecillitatẽ tolerarim. Cæterùm quomodo sint alii in postulanda suorum pręsentia affecti, nescio. Ego Lausannæ quum peste laborarem ante ann. XXVIII, & ad me tum alii mei collegę ac inter cæteros eximius ille vir Pet. Viretus, b. m. accedere paratus esset: ipse quoq; Io. Calvinus misso cum literis nuntio omne humanitatis genus mihi deferret: neminem illorum ad me accedere sustinui, ne ex Reip. Christianæ incommodis, quanta accepturam illam ex tantorum virorũ interitu constabat, mihi consuluisse existimarer: neq; id me

fecisse

fecisse pœnitet, quamvis à me fortassis idē in simili ipsorū casu non obtinuissent. Quòd si in istiusmodi calamitate Magistratus tempestivè provideat quantùm licet, tum quibus legitimis neq; Christianæ charitati repugnantibus modis contagio impediri possit, tum ne quid peste correptis desit: utrisq; profectò, tum sanis tum ægrotis optimè consuluerit, & multis in hoc argumento quæstionibus fieri solitis occurrerit. Sed illud in primis statuendum est, sicut peccata nostra sunt præcipua ac vera pestis causa, ita unicum illud esse proprium adversus pestem antidotū, si pastores non de contagione disputēt (quod medicis convenit) sed ad seriam resipiscentiam mutuamque charitatem verbis ac vitæ exemplo suos greges excitent, pastorum autem vocem oves ipsæ exaudiant.

Th. Bezæ Quæst. de Peste Finis.

ANDREÆ RIVETI
EPISTOLA
AD AMICVM.

Vir Clarissime,

POstquam à nobis abiisses, diu multumque apud me cogitavi super illa quęstione, quæ hoc calamitosissimo tempore movetur & agitatur, circa flagellũ illud, quod omnes à Deo immitti fatentur, sive immediatè, sive per causas secũdas aërem inficientes, & pestilens illud virus effundẽtes, quod tot homines variis in locis letho dedit, & ubique grassatur per hasce provincias. Dubitãt non pauci pii certè & Deum t imentes, an præcavendum sit illud malum, sive secedendo, sive abstinendo ab

eorum

eorum frequentatione qui vel infecti ſunt, vel infecta loca frequẽtant. Aſſerunt alii, itidem pii & prudentes, id fieri poſſe, etiam debere, poſitis tamen nonnullis requiſitis, & diſtinctionibus commodis adhibitis. Ego non is ſum qui exiſtimem me hanc ſive litem, ſive diſſenſum componere poſſe, ita ut omnes in unam ſententiam adducam. Apud te tamen, dicam quod ſentio, & poſt alios afferam quod mihi videtur juſtũ & ęquum, & in quo hactenus animus meus conquievit. Sed id primum, tecum & cum bonis omnibus requiram, ut omnes in eo conveniamus, Epidemicos hoſce morbos, luemque illam peſtiferam, quæ ſtragem tantam fecit & in dies facit, florentiſſimaſque aliquot civitates miſerè depopulata eſt, à Deo peccatis noſtris infenſo, fuiſſe immiſſam; nullumque

lumque præſtantius & promptius remedium eſſe, ſeriâ & ſincerâ pœnitentiâ, in omnibus Reip. membris, publicis & privatis; quâ non verbis ſolùm & geſtu aliquo teſtemur nobis diſplicere priſtinam vitæ & morum corruptelam, ſed emendatione vera, moribus ad Dei nutum & verbum compoſitis, eandem obſignemus, & Deo in primis, deinde hominibus ſub Deo, probatam demus; Magiſtratu in utriuſq; tabulę violatores animadvertente, impietatem graſſantem cohibente, injuſtitiam omnem & intemperantiam legum & pœnarum repagulis coërcente: ſubjectis populis in officio ſe continentibus, & ſub Dei manu ſe humiliantibus; boniq; conſulentibus, quas Deus vel immittit, vel immiſſurus eſt caſtigationes & probationes, quarum uſus & fructus ex verbo

Dei & propriâ experientiâ colligimus, etiam in his *mortalitatis* & *pestilentiæ* tēporibus, quales ſunt qui elegantiſſimo ſcripto, DE MORTALITATE, à Cypriano Martyre in ſimili occaſione in Eccleſiæ veteris uſum fuerunt decerpti, & ob oculos poſiti; quem libellum vellem ſæpè, & nocturna ac diurna manu verſare eos, qui in hoc rerum ſtatu nimis ſolliciti ſunt & anxii. Pios etiam & fideles Dei ſervos in hoc maximè incumbere, ut jacentem pietatem hac occaſione erigant, & velut igne afflictionis illius accenſam, flatu hortationum ſuarum magis ac magis inflāment, quæ ad cœlum uſque pertingat, & infecti aëris corruptionem diſſipet. In quo voto non dubito, quin bonos omnes mecum habiturus ſim conſentientes, & cōſpirantes.

Hoc autem primo & primario

remedio

remedio præſuppoſito, an alia ſint adhibenda, quibus vel malum prę-cavere, vel etiam abigere aut imminuere, ſive publicè ſive privatim laboremus, ambigitur. Id quod in omnibus penè aliis periculis & morbis, ferè extra controverſiam ponitur, atq; uſu & experientia cō-modum & aliquo modo neceſſarium cenſetur, videtur in hoc caſu à nonnullis in dubium verti, à quibuſdam etiam apertè culpari, qui non cenſent, licere Chriſtianis & fidelibus viris, infeſta loca vitare, à converſatione eorum qui infecti ſunt peſte abſtinere, & ſeceſſione aliqua & fuga, mutato aëre, ſibi & ſuis conſulere.

Non imus inficias non quibusvis, non omni tempore, id liberum eſſe, & tales eſſe locorum & perſonarum circumſtantias, quibus fuga & ſeceſſio eſſet non ſolùm intempe-

tempeſtiva, ſed deſertæ ſtationis crimen, apud Deum & homines. Sed ex adverſo conabimur oſtendere, mutatis circumſtantiis, & omnibus ritè expẽſis, poſſe etiam, tentationis Dei & temeritatis cenſuram incurrere, qui ſibi non caverent præcautionibus neceſſariis, etiam locorum & aëris mutatione. Peſtem contagioſam eſſe, & ſeſe communicare, tanquam venenum aliquod, aërem quem reſpiramus inficiens, docent omnes medicorum filii, nullo, quod ſciam, excepto; qui, præter rationes quas adhibent nõ paucas nec invalidas, experientiam habent ſuffragantẽ, quæ quantumvis in nonnullis fallat, quorum complexio ad ſuſcipiendum illud venenum minus eſt idonea, in pleriſque tamen docet eos qui temerè ſe periculo objiciunt, in illud incidere, & temeri-

tatis ſuæ pœnas luere. Si à principio, omni animalium generi eſt à natura tributum ut ſe, corpus, vitamque tueantur, non exiſtimandum minus à Deo eſſe hominibus conceſſum, quum pręſentiunt quæ ſibi ſunt nocitura, ut ea præcaveant legitimis modis. Legitimos autem non cenſemus, ſi quis in vocatione publica, vel in Republica vel in Eccleſia, conſtitutus, curam omnem abjiciat laborantium; eoſque in corporis & animæ periculo verſantes, deſtituat neceſſario omni auxilio. Id enim ſemper eſt præponendum; Cavendum eſſe autoritate publica, ne qui ſub manu Dei ingemiſcunt, quantumvis infecti, neceſſariis careant ſubſidiis. Id tantùm dicimus, omnium hanc curam eſſe debere, maximè qui præſunt; non omnium eſſe illud exequi. Imò, Magiſtratus &

Pastorum, pro cujusque munere, esse, ut curent, ne se talibus immisceant, qui ad id non sunt constituti nec necessarii; & ea ratione ægris subveniendum, quæ sanis non sit fraudi, cùm utrisque sit consulendum.

Doctissimi sanè inter nos Theologi de ea re cōsulti in eam sententiam plerique convenerunt: inter quos Calvinus, Epistola 362. breviter se expedit, sed, ut solet, nervosè. Inter plures quæstiones ei propositas fuit hæc tertia, *an fas esset pestis fugiendæ causa locum mutare?* Respondet *quæstionem hanc videri ex stupiditate eorum nasci, qui nunquam aliquo humanitatis gustu fuerunt præditi.* Ergo, inquit, *non licebit eligere salubrem aërem? Ergo in ædibus non licebit prospectum quoque salubrem præferre? Ergo cavere à noxio fœtore non licebit? Ergo nulla contagio erit timenda?*

da? Facessant igitur Paradoxa, quorum finis est exuere nos omni sensu. Intereà nostri consilii non est, eorum indulgere timiditati, qui objecto periculi colore à vocatione sua discedunt: quemadmodum si vir uxorem, si maritum uxor, si liberi parentes, aut vicissim parentes liberos suos deserant: si Pastor Ecclesia relicta sibi consulat, si Magistratus officio desit. Denique, modo ne officium negligatur, non minus pestis contagio, quam gladius aut ignis vitari potest.

Significasti mihi de eodem argumento tractatum à Venerabili Beza fuisse olim editum, quem mihi videre non contigit, à quibusdam tamen citatum lego; nominatim à Paulo Tarnovio, in l.3. de Sacro Ministerio. Et in Epitome Bibliothecæ Gesneri reliquis ejus operibus annumeratur. Sed quia spem facis novæ editionis, non dubito quin omnibus inno-

tescat; quæ fuerit de eo communis & perpetua sententia Genevensis Ecclesiæ; quæ quantumvis, in asserenda Dei providentia & circa hominum fines dispositione, semper apud omnes, extra omnem vel levissimæ suspicionis notã fuerit; apud nonnullos etiam excedere visa sit; sic tamen circa fines semper versata fuit, ut media nulla cõtemnenda judicaverit, quibus vel mala præcaveri possent, vel bona procurari. Scio ibidem, grassante Peste, aperiri Nosocomium ad id institutum, eligi non solùm medicos & chirurgos qui ægris adsint tam in publico illo loco, quàm in privatis ædibus; iis etiam domicilium seorsim ab aliis parari; Inter Pastores sorte deligi, post invocationem nominis Dei, eos qui infectis ea labe adesse debeant, reliquis exemptis, qui sanis administrent

verbum

verbum Dei & ſacramenta, aliiſque morbis non contagioſis laborantes inviſant, ut ita utriſque conſulatur, neque dum unis ſuccurritur, periclitentur alii, & malum magis ac magis ingraveſcat, ita etiam requirente hominum ſocietate, ut omnia ordine & convenienter fiant. Quod privatos ſpectat, alia ratio eſt, dummodo enim ſuis domeſticis non deſint, poſſunt illi ſecedere aliò, & ſibi conſulere, ab omni non ſolùm infectorum peſte conſortio abſtinendo, ſed etiam loca in quibus ea ſævit, evitando.

Hæc fuit ſententia doctiſſimi viri Hieronymi Zanchii, quam pluribus exponit in Comment. ad cap. 2. Epiſtolæ ad Philip. ad ℣ſ. 30. ubi agitur de Epaphrodito eorum Miniſtro, *qui propter opus Chriſti ad mortem uſque acceßit, non habita ra-*

tione

tione vitæ ſuæ. Ad quæ verba, poſtquam oſtendit nunquam deſerendum eſſe opus illud ad quod quiſque faciendum ſingulariter vocatus eſt à Chriſto; rectè infert, ne propter peſtilentiam quidem opus Chriſti deſerendum eſſe, & fuga ſibi conſulendum. Sed hæc in genere dicta quantumvis vera ſint, & ſimpliciter accepta, judicat tamen ſecundum circumſtantias aliter atque aliter eſſe accipienda. Et quoniam ille fuſius agit oblata occaſione narrandi quid de eo inter ſe & paſtorem quendam Curienſem olim diſputatum fuerat, ejus de ea re diſputationem ita contraham, ut nihil omittam eorum quæ in utramque partem agitata, pondus rei afferunt. Contendebat ille paſtor, quod hoc tempore nõ pauci, *nemini & nullo modo vitandum eſſe conſortium peſte laborantium, multo minus*

minus à locis tali lue infectis, esse discedendum. Zanchius ex adverso utrumque esse faciendum, modo id fieret legitima ratione, id est, ut quod Deus nobis injũxit officium, cum illius ignominiâ & Ecclesiæ proximique injuria & fraude, non negligamus. In contrarium argumenta hæc proferebantur, quæ partim omnes fideles, partim solos pastores spectabant, ex quorum solutione pendet totius quęstionis resolutio.

1. Ex eo desumebatur, quod Pestilentia non sit morbus contagiosus, sed merum flagellum à Deo immissum immediatè: quod probabat exemplo pestis qua Deus animadvertit in peccatum Davidis post recensionẽ populi. 2 Sam. ultimo cap.

2. A providentia Dei, cui non potest resisti, illum habere in nu-

merato quos velit peſte corripi, quibus parcere, nec id poſſe caveri ullâ hominum curâ.

3. A charitate, quæ non quærit quæ ſua ſunt ſed quæ Chriſti & proximi.

Ad hæc communia omnibus, ſic reſpondebat. Ad 1. falſum eſſe, morbum illum non eſſe *contagioſum*, experientiâ, præter varias rationes, id evincente. Coactũ etiam fuiſſe opponentem id agnoſcere. Nec ſequitur ſi ſit flagellum Dei, non eſſe contagioſum; Lepra enim in illo populo fuit etiam Dei flagellum, ſed quod ſuo cõtagio alios inficiebat. Idem dicendum de Elephantiaſi, ſcabie, & ſimilibus malis, quæ ſi per legem Dei vitare licet, non minus licebit, iiſdem rationibus, peſtilentiam vitare.

Addo, non verum eſſe ſemper peſtem immediatè à Deo mitti ſi-

ne cauſarum ſecundarum influxu. Contrarium planè in pleriſque locis videri, ubi vel cauſæ ſuperiores, vel etiam inferiores, quæ extra ordinem aërem corrumpunt, prima ſunt hujus mali rudimenta, quod paulatim accreſcit corruptione accreſcente.

Ad 2. reſpondebat, Providentiam Dei non tollere cauſas ſecundas, ſed eas ſtatuere, quia per eas decreta ſua exequitur. Proinde decretum illud quo decrevit hos vel illos tollere, alios ſervare, non impedire ſtudium hominum ut ſe ſervent, non ſolum remediis utentes quæ ſunt ad manum & à medicis præſcribuntur; ſed etiam aliis, inter quæ hoc unum eſt, ut loca infecta vitent, qui vocatione ſua ad *reſidentiam*, ut vocant, non tenentur. Cur non in peſte faciendum eſſet quod in fame, bello, perſecu-

tione, & similibus? Quis enim negabit Deum hæc omnia moderari, ita ut ne pilus quidem capitis in terram cadat sine ejus providentia? Nemo tamen unquam Diem dixit iis qui famem fugiunt, & ut sibi & suis consulant, ex Palæstina in Ægyptum descendunt. Nemo iis qui ad militiam apti non sunt, vitio vertit, si bellum fugiant, & in alia loca commigrent in quibus pace frui possunt: Cum hæc etiam sint intermedia à Deo constituta, præsertim cum nobis non sit in hæc decreta Dei inquirendũ, quæ cum sint ignota, nostrum est ita providentiæ Dei inniti, cui vita nostra subest, ut nihil eorum omittamus quæ ad vitam & valetudinem conservandam conducunt. Imò si certi essemus, Deum statuisse nos servare à peste, non esset tamen cessandum, aut negligentius

curandum ne periculo nos obji-
ceremus. Noverat enim Paulus
quid Deus statuisset de se & nava-
libus sociis Act. 17. Nolebat tamen
nautas se proripere, aliis relictis.
Imò dicebat Cēturioni, *Si isti disces-
serint, omnes simul peribitis*; quamvis
enim sciret non perituros, non
ignorabat tamē, medium quo na-
vis servari posset in nautarum ope-
râ consistere. Unde infertur, legi-
tima media non obsistere divinæ
providentiæ, sed ei subordinari.
Idem de pestilentia sentiendum,
non reluctari divinæ providentiæ,
vel qui in communi laborant ut
accensis ignibus, aut pulvere sul-
phureo, aut aliis rationibus aëris
intemperies corrigatur, vel qui pri-
vatim prophylacticis utuntur, vel
etiam qui, quantum per conscien-
tiam possunt, infecta loca relin-
quunt.

Ad tertium, Charitatem non requirere ut omnes omnibus ægris adſint: ipſis ſuccurri poſſe per eos qui ad id eliguntur. Eſſe etiam cõtra charitatem ſi quis ut uni inſerviat, multis officiat. Si familiam ſuam inficiat: Si alios in periculum adducat non neceſſarium. Regulam charitatis eſſe, ut conſulatur pluribus, & ita applicari debere, ut ſub illius prætextu, charitatem non lædamus. In hunc ſenſum de hac materia diſſeruit Hieronymus Zanchius.

Georgius Sohn etiam Profeſſor Heidelbergenſis, in Theſibus *de cauſis & curatione peſtis*, opuſcul. Tom. I. eandem ſententiam amplexus eſt. *Eis qui ſine Reipub. & Eccleſiæ incommodis, & ſalva charitate proximi abeſſe poſſunt, fugæ remedium eſſe conceſſum, atque in his locum habere illud medicorum, Citò, longè, tardè, cede, recede, veni.*

 Guliel-

Gulielmus Perkinſus Theologus Anglus, vir pius, & in conſcientiæ caſibus apprimè verſatus, explicans præceptum Decalogi VI, in parte affirmativa, qua ſtatuitur vitæ noſtræ & aliorum conſervatio, Ad quæſt. *An liceat homini fugere tempore peſtis?* Reſp. *Quos impedit vocatio, quominus cedere poßint, illis interdictum eſſe fugere, quales ſunt magiſtratus & paſtores, utpote animarum curatores: At qui liberi ſunt & immunes, nec ad ullam obligati vocationem, illis conceſſam eſſe fugam.* Rationes præcipuas has affert. 1. Incolumitatem ſuam atq; ſalutem quærere cuivis liberum eſt, modo ſine aliorum id fiat damno & detrimento.

2. Homini licet fugere bellum, famem, inundationes, incendium aliaque ſimilia vitæ diſcrimina, cur non etiam peſtem?

3. Diminuto plebis numero & cœtu, ipſum etiam diminuitur periculum.

Ad objectiones autem ita reſpondet.

1. Fuga diffidentiæ ſignum eſt. Reſp. Diffidentia peccatum eſt, quod non in reipſa, ſed in perſona ſitum eſt & committitur.

2. Inſt. At res offendiculi plena eſt. Reſp. Acceptum, non datum eſt illud ſcandalum.

3. Fugere, proximum eſt deſerere, id quod charitati maximè repugnat. Reſp. Minimè verò: dummodo adſint conſanguinei, magiſtratus item, & verbi miniſtri.

4. Viſitare ægrotos tenentur omnes homines, idque ex conſtitutione & ordinatione divina. Reſpond. Excluſi erant inter Judæos leproſi, atq; ita excepti etiam ſunt illi, qui ejuſmodi affecti ſunt morbo,

bo, qui lepræ quam proximè respondet, nec ſine periculo contagioſus eſt. Hæc Perkinſus.

Hi omnes, Theologi fuerunt Orthodoxi, nec ulla ſuſpicionis labe unquam aſperſi, quod providentiæ aut prædeſtinationi divinæ quicquam unquam detraxerint; qui tamen uno conſenſu docent, abſtinere poſſe fideles à locis infectis, & ſibi fuga præcavere & ſuis, iis rationibus & modis quos charitati Chriſtianæ repugnare non vident.

Difficilior quæſtio eſt de magiſtratibus & Eccleſiæ miniſtris, maximè ubi agitur de fuga & ſeceſſu. Nam, cum eorũ ſit omnibus providere, ſanis & infirmis, nec id cõmodè poſſint ſi ſolum vertant, ferè omnium conſenſu ad reſidentiam obligantur, nec ſine ſcandalo dato ſecedere poſſunt. Sic etiam

ſuppoſuerunt illi, quorum ſententias adduxi. Sic Georgius Sohn paucis, ſed expreſſis verbis, *Quos*, inquit, *publici muneris, ſive Eccleſiaſtici ſive politici, aut Chriſtianæ charitatis ratio jubet manere, eis Fugæ remedium, & tria illa medicorum adverbia,* Citò, longè, tardè, *minimè conveniunt. Nunquam enim aut vocatio noſtra deſerenda, aut charitas proximi violanda.* Joan.10. v.11. Matth. 25. v.42. *Itaque ſi fugiunt illi, malo malum curant.*

Id tamen in eo notandũ, etiamſi maneant in loco communi, puta in civitate, & munia ſua exerceant in Repub. & in Eccleſia, non teneri omnes, accedere laborantes, & cum eis præſentes communicare. Cum enim debitores ſint firmis & infirmis, & familiis ſuis; ſintque Reipub. & Eccleſiæ addicti, nec vel totam vel maximam Reipub.

aut Ecclesiæ partẽ faciant qui sunt infecti, cur in aliorum præjudicium, se totos ei parti addicerent quæ laborat? Et de Magistratu fortè non multum litigabunt, sufficere si per alios curet, ut ægris necessaria commodè & opportunè per eos qui debent, & qui ad id destinantur, administrentur: sed Pastores debere id exequi αὐτοπροσώπως, quia tales sunt eorum ministerii functiones, quæ per alium fieri non possint, nec ab absentibus sufficienter procurari. Itaque, ubi unicus est pastor, necessarium videtur ut gregi suo provideat, laborantes ad pœnitentiam invitet, de beata ἀθανασίᾳ eos rectè instituat. Tunc enim in vocatione sua perstanti, *cadent à latere mille, & decem millia à dexteris ejus, ad illum autem non appropinquabit.* Psal. 91. v. 7. Quod si aliter Deo videatur, Bea-

tus

tus tamen erit, qui cõtempta morte, officio ſuo fuerit ritè defunctus.

Et hæc certè maxima conſideratione digna ſunt. Sed nihilominus, etiam in hac neceſſitate, duo ſunt animadvertenda. 1. Ubi plures ſunt paſtores, poſſe ea ratione quam diximus Genevæ conſuetam eſſe, unum aut alterum ex pluribus delegari, qui ſorte ſint delecti, & infectis adſint, adhibita tamen prudentiæ regula in acceſſu, id eſt, ne tam propè accedant, cum remotiores audiri poſſint ab ægro, ne accedant niſi adhibitis remediis præcaventibus, niſi fortè urgeat neceſſitas: Et ne familiam inficiant, quamdiu in illo opere verſantur, procuretur eis à magiſtratu locus publicus, cum neceſſario ad id famulitio. Tum reliqui Paſtores, commodè poterunt reliqua munia exercere in publico Eccleſię cœtu,

&

& in consolatione afflictorum, aut aliis morbis laborantium qui sint minus periculosi, qui alioquin abhorrerent à pastorum suorum præsentia, si eos scirent promiscuè infectas ędes frequentare. Ita quoque sentiunt doctissimi quique Theologi, etiam ii qui in hac materia videntur rigidiores. Sic Joh. Gehrardus Theol. Jennensis Locorum Comm. Tom. VI. pag. 469. *Non tamen*, inquit, *improbandum videtur, si qua Ecclesia Ministris verbi compluribus instructa sit, & conveniat inter eos, uni vel pluribus officium ægrotos visitandi committere, vel etiam unum aut plures quorum opera Ecclesiæ insigniter utilis esse poßit, à se in loca tuta dimittere.* Quam ejus sententiam refert & probat Paulus Tarnovius, nuper Rostochiensis Professor, lib. de Ministerio 3. cap. 2. Sic etiam Zanchius loco citato, *Cur Ecclesia unum*

&

& alterum, vel plures pro temporum neceßitate, huic officio faciendo non constituit, qui omnium ægrotorum curam ſuſcipiant: aliis qui magis Eccleſiæ ſunt neceſſarii hoc inviſendi labore liberatis?

Fundamentum illius ſententiæ hoc eſt, Curandam eſſe ſingulorum membrorum ſalutem, ſed in primis totius corporis, & maximè ne tota Eccleſia paſtorum ſuorum miniſterio fraudetur. Unde etiam id ſequitur, ubi unicus eſt Paſtor, toti Eccleſiæ communis, vidēdum eſſe ſi qua alia ratione ægris ſuccurri poſſit, quæ eum non reddat inutilem aut ſuſpectũ reliquo gregi: quod in his regionibus, etiam extra periculum contagii, conſtitutum eſt, ut aliqua oneris parte leventur paſtores, adhibitis ex alio ordine conſolatoribus. Id difficilius eſt, ubi adminiſtratur cœna Domini clinicis, tum enim videtur

neceſ-

necessaria Pastoris opera, quamvis existiment nonnulli, id fieri posse per interpositã personã, quemadmodum olim Serapioni modicum Eucharistæ madefactum, à ministro decumbente, per puerum delatum est: referente Euseb. Hist. Eccl lib.6.cap.34. Sed exemplum legem non facit, maximè cum sit unicum, & institutioni S. Domini cœnæ repugnans. Existimat ergo Frid. Balduinus, Casuum Consc. lib.4. cap.9. magis consultum esse ut pastor visitet ægrotum, eumque *ex gurgustio suo*, ut ille loquitur, in locum apricum deferri curet, ipseque eminus adversus ventũ ægrum audiat, sacram cœnam porrigat, cæteraque ad hunc actum pertinentia exequatur: ita minus periculi infectionis futurum. Addit tandem, *Sacramenti cœnæ non tantam esse necessitatem, ut in isto periculo pestis,*

propter

propter unum aut alterum infirmum, alibi locorum cœtus integer, periculo infectionis committatur. Nos qui cœnam in eum finem institutam esse novimus, ut in cœtu Ecclesiæ administretur, quique fideles hortamur ut dum sani sunt, & opportunitas adest, communionem sacram frequentent, vix habemus qui in hoc agone id expetant, quod norunt nec esse tum necessarium, nec etiam convenire. Itaque communionem cum Christo alia ratione apud se confirmant, memoriâ preteritæ perceptionis sacramenti, & verbo præsenti, quo fides eorum corroboratur. Et certè non est de nihilo quod ab hujusmodi functione excipiendos putãt magnos viros, qui ut viventes plurimum prosunt Ecclesiæ, sic etiam obitu suo eam desolatam relinquunt & utilissimis instrumentis carentem:

Maximè ſi tales ſint qui etiam in ſcholis doceant, qua ratione etiam exceptum fuiſſe D. Bezam Genevæ, quantumvis reluctantem, ab iis qui aderant, intellexi. Et non immeritò cõqueritur D. Zanchius, quod occaſione cujuſdam fœminę peſtilentia laborantis Tiguri, D. Henricus Bullingerus redierit peſtilentia infectus totamque infecerit familiam, ita ut inde illius uxor & duæ filiæ obierint: quum ſaluti & conſolationi illius ægrotantis fœminæ alia ratione, quam acceſſu tanti viri, conſuli potuiſſet. *Annon etiam*, inquit, *amanda erat familia & Eccleſia: & utriuſq; ratio habenda?* Concludebat ergo, Bonum publicum præponendum eſſe privato, & majus minori, neque Imperatores in prima acie ſummis periculis eſſe exponendos, quod hoc exercitui non ſit conſultum.

Possem adjicere Zachariam Ursinum, itidem Theologum Heidelbergensem, Exercit. Theologicarum parte 2. pag 514.

Hanc etiam fuisse Ecclesiarum in Gallia reformatarum communem sententiam, patet ex responsione Synodi Nationalis habitæ Vitriaci in Armorica provincia, anno 1583. in Majo mense, qua Ecclesiarum Belgicarū nomine, comparuerunt tres delegati, Michael Forestus Gallicæ Eccles. Mechliniensis, Doctor J. Bollius Gandavensis Ecclesiæ, & J. Harenius Ecclesiæ Gallo-belgicę Brugensis Pastores. Sic autem habet Articulus Responsorum XXV. *Ad quæstionem à deputatis Pictaviensibus propositam, num expediat ut Ministri verbi ægros peste laborantes visitent? Synodus hoc consistoriorum prudentiæ commisit: existimans nihilominus id fieri non debere*

nisi ob graves & urgentissimas caussas, ne tota Ecclesia periculo exponatur, dum quibusdam privatis consulitur: nisi consolatio adhiberi poßit sine periculo, & æger ex remoto loco consolantem poßit audire. Interim censet, Pastorem cum videt periculum ingruere, populum in ordinariis suis concionibus debere ad patientiam præparare, per spirituales consolationes, ad id etiam selectis aptis & commodis S. Scripturæ locis. Ex quo tria colliguntur: Ecclesiarum illarum sententiam esse, 1. Morbum illum esse contagiosum. 2. Cuique ab eo prudenter sibi esse cavendum, nec temerè frequẽtanda esse infecta loca. 3. Ubi pauci sunt Pastores toti Ecclesiæ communes, ita ægrorum consolationi providendum, ut maximæ Ecclesiæ parti non præjudicetur, dum pastor pluribus inutilis redditur, ob pauciorum commodum. In omnibus ta-

men

men adhibendã esse regulam charitatis & prudentiæ Christianæ.

Nec video aliter sentire Theologos Pontificios qui de casibus cõscientiæ scripserunt, quod etiam ex eorum praxi constat, ubi maximè viget eorum Theologia, ut in Italia & Hispania, atque alibi passim; cavent enim maximè ne, qui vel levissimè suspecti sunt infectionis, alios frequentent, & in civitatibus minimè infectis recipiantur. Unde Summistarum quæstiones de juramento eorum qui ex locis contagiosis veniunt, an id possint fide data negare, si norint se nullum periculum posse creare recipientibus se: & an possint æquivocatione fallere? Respondent enim omnes, *se id posse, si merito credant venientes ex loco pestilenti, nec se, nec aliquid suum peste infectum esse*, aliàs *nullatenus jurare licere, quando est pericu-*

lum contagionis. Sic Toletus lib. 4. Summæ cap.21. Leſſius de juſtitia & jure, cap.42. dub.9.n.47. Sanchéz Moral. Tom. 2. lib. 3. cap.6. nùm.35. & alii plures. Qui mos etſi improbandus ſit maximè, oſtendit tamen apud eos contagii fugam, non tam ſuaderi, quam legibus imperari. Imo etiam jus Canonicum decernit, *Si accideret peſtem in loco ſtudii graſſari, tunc poſſe ſcholaſticos & Profeſſores in quandam vicinam civitatem aut oppidum ſecedere, eoſque tum comitaturos privilegia quæ erant data ſtudio generali in loco electo*, ut refert Petrus Gregor. De Repub. lib.18. cap.6. num.10. Audio Gabrielem Bielem & LudovicumBerum *de fuga peſtis* tractatus conſcripſiſſe, indicante Molano in *Bibliotheca materiarum*, ſed non mihi eos videre contigit, nec in re manifeſta, multis teſtibus opus eſt.

Ego

Ego igitur in hoc negotio puto, juſtas eſſe cauſſas cur ab eorum virorum quorum adduxi judicia, ſententiâ non diſcedam, quæ mihi videtur fidem in Deum ſervare, & charitatem cum prudentia conjungere. Non dubito, quin peſtilentia immittatur à Deo juſtas ob cauſſas, quam etiam immorigeris comminatur, Levit. 26. v. 25 Deut. 28. v. 21. Num. 14. v. 11. & 12. Jerem. 24. v. 10. Ezech. 6. v. 12. Novi *Peſtem anteiviſſe Deum, & præceßiſſe anthracem ad pedes ejus, à meridie venientem & ſancto monte Paranis.* Chabak. 3. verſ. 3. & 5. Ipſi Ethnici non ignorarunt, immiſſas fuiſſe ſæviſſimas peſtes à Deo irato; unde & id factum eſt, ut Deos ſuos variis modis placare laboraverint. Sic Romani, peſte graſſante, ludos ſcenicos in eum finem inſtituerũt, Oroſio teſte lib. 3. contra gentes

cap.

cap. 4. Et aliàs Sibyllarum libros evolverunt ut quid factu opus esset, inquirerent. Idem lib. 4. cap. 5. Nobis satis constat quid sit faciendum, si modo illud in nobis suscipiendi animus esset. Monent non Sibyllarum folia, sed Prophetarum libri, Deo ipso contestante, unicum esse remedium in verâ pœnitentiâ. *Si*, inquit, 1 Reg. 8. & 2. Chronic. 6. *immisero pestem in populum meum, & deprimentes se populus meus super quos invocatur nomen meum, oraverint & requisierint faciem meam, revertentes à viis suis malis; vicißim ego audiens è cœlis, condonabo peccatum eorum, & curabo terram eorum.* Huic exercitio præsertim incũbendum, sine quo nihil proficitur, vel fuga, vel præcautionibus, vel purgatione ædium, vel excitato fumo sulphuris aut pulveris, vel ignibus accensis, vel alio quovis remedio, ex

causis

causis naturalibus desumpto. Frustra sunt qui Deo, non in primis placato, cũ morte fœdus se putant inire posse. *Pepigimus*, inquiunt, *fœdus cum morte & cum sepulchro egimus cautum: flagellũ inundantis non transibit, non obveniet nobis, quia disponimus fallaciam receptum nostrum, & in mendacio abscondimus nos.* Esai. 28. v. 15. At frustra sunt; Deus è latibulo suo eos eruet, *Immittet pestem* in civitates *eorum, & sanguinem in vicos earum.* Ezech. 28. v. 23.

Nec minus detestandi sunt, qui fiduciæ in Deum nomine abutuntur, & contemptum mortis præ se ferentes, non moventur tot funeribus, in quorum medio, indulgent genio, ex eorum schola qui, *tempore quo vocat Dominus Iehova exercituum ad fletum, & ad planctum & ad calvitium, & ad cincturam cilicii*, ad *lætitiam & gaudium* se convertunt,

occi-

occidendo boves, & jugulando pecudes, comedendo carnes, & bibendo vinum, dicentes, *edamus, & bibamus, cras enim morituri ſumus.* Eſai.22. v.12.13. Exhorrui ſanè ad hāc ἀναισθησίαν, cum mihi nunciatum fuit quibuſdam in locis quo tempore peſtis magis ſæviebat, auditos fuiſſe, diebus ferè ſingulis, clamores bacchantium, bibētium & tripudiantium, in viduis recens ædibus, in ipſis vicis & plateis civitatū; à funere ſæpè, non ad ſimplices tantùm cōpotationes & aſſuetas, ſed etiam ad nuptiales epulas coëuntium, eorum & earum quorum conjuges recens ferali urnæ fuerant concluſi. Quæ barbaries? Quæ ſtoliditas, vix in brutis animalibus ferenda? Hæc mihi in mentem revocant illud Auguſt. lib.1. de Morib. Eccleſ. Cathol. cap.34. *Novi multos qui luxurioſiſſimè ſuper mortuos*

bibant, & epulas cadaveribus exhibentes, super sepultos se ipsos sepeliant, & voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. Mihi sanè, & aliis multis, semper displicuit mos ille compotationum, post deductum funus, cujus origo aliunde arcessi nō potest quam ab Ethnicorum feralibus conviviis. Sed si aliquid indulgendum esset, quo tempore pauci moriuntur & fato naturali; an propterea vel idem usurpandum est, vel licentiosius etiam agendum, cum *ad fletum, planctum, & cilicium vocamur?* Quid ergo mirum si *adversus tales revelaverit se Iehova exercituum?* ne vivam, inquiens, *si expietur ista iniquitas vobis, donec moriamini.* vers. 14. Sic, cum apud Corinthios *Ecclesiam Dei contemnerent & pudefacerent*, dum *uno esuriente, alius ebrius erat*, & profanarent mensam Domini, *Propterea inter eos multi fuerunt*

runt invalidi & debiles & dormierunt multi, quia ſeipſos non dijudicarunt, ne à domino punirentur. 1 Cor. 11. v. 30. & 31. Ad hæc Dei judicia niſi contremiſcamus, quid de nobis ulterius ſperandum, niſi ut idem pronunciet Deus, quod de Iſraëlitis Eſai. 1. v. 5. *Quo percutimini amplius, augetis apoſtaſiam; totum caput confe*ctum eſt, *eadem ægritudine, & totum cor languidum.* Quid, quod in iſtis etiam, *vinolentiis & comeſſationibus deditis*, cupiditas & avaritia ſe adjunxit, defunctorũ bonis inhians, & ad ea vel diripienda, vel titulo aliquo vindicanda ita excurrens, ut contempto omni periculo, vix expectaverint corporum infectorum ſepulturam? Et tamen non pauci ex talibus in eos qui ſibi prudẽter cavent, debacchantur, ſuamque, ſi Deo placet, fidem, & charitatem prędicant! An putatis ergo

fidei in Deum signa esse, ridere dum percutit? an non potius si qui ad judicia Dei contremiscant, & ejus opem implorent?

Et tamen, dum in Deum spes recumbit, dum precibus & votis mala deprecamur, quæ manus ejus immisit, & ejus misericordiam imploramus, quæ Angeli destructoris impetum, aut moretur, aut penitus cohibeat: negligenda non sunt, quæ legitimè usurpari possunt omnia ex causis secundis, & Deo subministrantibus. Nam cum apud omnes constet, habere etiam pestilentiam suas naturales causas, tam in ortu suo sæpè, quam in progressu semper: quid obstat quominus, contrarias etiam, quantum fieri potest, adhibeamus, ut earum vim retundamus Deo benedicente? Quis nescit aliquando pestem oriri ex sordibus residentibus, &

cloacis non purgatis? Aliquando causam esse in sole, si calore vel nimio ardore æstuet, quo morbidos ex terra vapores trahit, quibus ægra corpora, & ob insolitam mutationem aëris languentia pestilẽtibus morbis consumuntur? Diodorus certè Siculus, Bibliothecæ lib. 12. ex aquis stagnantibus æstu solis concalefactis, auras crassas tetrique odoris exhalare tradit, quibus diffusis aër inficitur; fruges etiam nimium humectatas indecocto succo virulentas, inficere vescentes, auramq; æstivam si non Ethesiis refrigeretur plurimũ nocere. Addit Marsilius Ficinus in Epid. Antidor. cap. 2. *Pestis vaporem in aëre creari cum universalior est, ex malignis quibusdam constellationibus, præsertim ex Martis, cum Saturno, in signis humanis conjunctione, ex luminarium Eclipsibus, &c.* Sed hoc

etiam notat quod diximus, in particularibus pestilentiis, causam esse in ventis & malignis lacunarum & cloacarum vaporibus, & pariter ex terræ motibus. Sed semper in aëre crasso & paludoso, nubiloso & fœtido regnare. Quarum causarum nonnullæ in his regionibus concurrunt, & in locis illis & oppidis maximè, in quibus pestis plurimum sæviit.

Quid ergo? Si Magistratus Reipub. & subditorum curam gerens, jubeat purgari cloacas, stagnantes aquas moveri & innovari; aëris humiditatem nimiam, frequentibus ignibus temperari, ædes infectas non antè à novis hospitibus inhabitari, quam suffumigationibus, post accuratam lotionem, salubriori aëre revocato? An proptereà impietatis erit insimulandus, quasi adversus manum Dei

extensam reluctaretur, & vellet θεομαχεῖν? Quasi vero non potius adversus Deum insurgeret, si neglecta salute populi sibi commissi, post ea quæ πρὸς τὸν θεὸν sunt primùm & ante omnia procurata, non omnem lapidem moveret, & vias omnes legitimas tentaret quibus morbi vis, quodammodo remittat. Itaq; ad ejus officium pertinere contendimus, ut non solùm ea quæ dicta sunt statuat & jubeat, sed etiam eos cohibeat, qui omni charitate in proximum destituti, se aliis impunè immiscent; postquàm immediatè ex locis infectis egressi sunt, sine ulla nota qua discerni possint vel ędes vel personę eorum qui nondum sanati, inter sanos in templis & locis aliis publicis sedent; qui apertis officinis merces suas exponunt venales, eo ipso die, aut paulò post quam cadavera ex

iis delata ſunt. Quæ certè licentia, in his locis tanta eſt, ut mirandum non ſit peſtem tam latè ſerpere, ſed potius mirandũ ſit quomodo tandem fieri poſſit ut ceſſet unquam.

Hic autem permitte mihi ut paululum digrediar, non tamen extra rem, & dicam quid ſentiam de eo quod mortuorum cadavera etiam tempore contagii illius, non in civitatibus tãtùm, ſed prætereà in Templis ipſis in quibus ad Dei cultum convenimus, ſepeliuntur & tumulantur. De eo in genere ſententiam meam protuli ante annos multos in publico ſcripto, ſed nunquam tunc tẽporis exemplum videram, ne apud Pontificios quidem, cadaveris peſte infecti, in Templo tumulati, quod non ſine horrore fateor me vidiſſe in his regionibus, ita ut etiam, dum ſacra haberetur cõcio, aperta ante oculos

los essent sepulchra, cum capsis mortuorum recens conditis, & alias expectãtibus, priusquam terra injiceretur. Hæc res enim mihi visa est paulum abesse ab eorum moribus, qui fontes publicos inficiunt, quod vix possunt efficaciori modo, quam si talia cadavera aquis illis immergant. Absit tamen invidia verbo, quia id ab his tentari scio pessimo animo; ab illis autem ex aliqua in defũctos caritatis specie, & honoris exhibitione. Sed, certè aliter posset honor ille defunctis tribui, quam ea ratione, quæ viventibus adhuc & spirantibus Ecclesiæ membris noxia sit, & perniciosa.

Legi nonnullos qui αὐτόπτ) de gentium & nationum variarũ moribus & ritibus scripserunt, circa mortuorũ sepulturam: Alios etiam audivi qui plures hominum habi-

tationes, variis in locis habitabilis orbis peragraverant; Testes eos vocare vellem an in toto oriente, sive in Europæ illa parte quā Turcarum Imperator occupat, sive in Asiæ diversis regnis & Provinciis, sive in Africa, unquam viderint aut audierint, etiam eos quos barbaros existimamus, loca ad cultum destinata mortuorum cadaveribus replere? an id etiam sit in praxi Christianorum qui apud illas nationes sunt dispersi? Memini me, cum nuper de eo cum nonnullis agerem, mihi narratū fuisse, quam nitidè & purè loca illa habeant, quam alieni sint ab eo more sepeliendi in iis defunctorum cadavera, ut ne ipsis etiam Imperatoribus id concessum sit.

Non existimo necessarium esse pluribus ostendere, id, ne quidem in civitatum ambitu, olim fuisse

con-

concessum apud gentes. In populo Dei res est extra controversiam, sepulchra mortuorum extra urbes fuisse, & elatos fuisse ex urbibus quoscumque, quorum sepulturæ in sacris fit mentio, Gen. 25. vers. 9. Marc. 5. v. 2. 14. Luc. 7. v. 12. Joh. 11. v. 3. & 31. exceptis fortè regibus, qui in civitate Davidis sepeliebantur, sed in loco extra viventium consortium delecto; nempe in hortis, & quæ in eis, cryptis & speluncis. Non insistam in eo, quod Athenienses olim extra urbis suæ pomœria mortuos suos ex lege sepeliebant: quod ab iis portæ civitatis ἠελαῖαι appellabantur, quod illinc mortui ad sepulchra efferrentur; quod ad portas urbis fierent sepulchra, in agrorum finibus, vel ad vias; Quod legibus duodecim tabularum cautum fuerit, *ne quis hominem in urbe sepeliret, neve ure-*

ret.

ret. Quod Adrianus Imperator prohibuit non ſolum mortuos inhumari Romæ, ſed ne quidem in ulla Imperii ſui civitate, addita ratione *ne ſanctum municipiorum jus polluatur*, vel ut ait Paulus JC. *ne funeſtarentur ſacra civitatis*. lib. 12. c. de Rellig. & ſumpt. funerum. Paulus l. 1. Sent. Tit. 21. Jus enim Pontificium Romanorum, non permittebat *locum publicum obligari privata religione ſepulchrorum*, ut à Cicerone eſt animadverſum. Teſtimonium Varronis habemus l. 5. de lingua latina, *Monumenta in Sepulchris ſecundum viam fuiſſe, quæ prætereuntes admonerent, & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales*. Sunt qui ex profeſſo argumentum illud de ritu, more & legibus priſci funeris, tractarunt, quorum libros deſcribere nec libet, nec opus eſt. Id tantum animadvertendum cauſam hanc quæ

Roma-

Romanorum lege affertur, perpetuam habere vim, *pollui municipia* cadaveribus mortuorum, non quidem morali pollutione, vel ceremoniali, ut apud Judæos, ſed certè Phyſicâ, quæ in eo conſiſtit, quod non aër ſolum vicinus apertis monumentis, & vaporibus è terra exhalãtibus inficitur, ſed aquæ etiam puteorum, quæ per ejuſmodi terras colantur, non poſſunt quin aliquam qualitatem induant reconditi fœtoris. Legebam nuper apud Lylium Gregorium Giraldum, antiquiſſimi fuiſſe quidem inſtituti, ut intra urbem & domi quoq; defunctorum cadavera conderẽtur, inde etiam remanſiſſe larium & penatum religionẽ, qui ea de cauſa domi à gentibus colerentur. *Verum ea mox conſuetudo* (ait ille, lib. de vario ſepeliendi ritu) ut FOEDA AC TERRA, *antiquata & in totum ſub-*

ſublata, quod ille probat adductis iiſdem legibus quarum nuper meminimus. Qui etiam ſequentia addit, ad rem noſtram maximè ſpectantia. *Quibus de cauſis cadavera extra civitates ſepelirentur, inter alias potiſſimum has afferri video, ut ſcilicet libera urbs tetro cadaverum odore, minus peſtilenti aëre afficeretur, & ut illac tranſeuntes viatores ad laudes accenderentur, monerenturque ad præclara facinora obeunda, neve ſi ita accideret, paterentur hoſtes in ſuorum monumenta graſſari, & perinde etiam alacriori animo à mœnibus urbis propellerent.*

Pergit poſteà, & in mores hodiernos ſic invehitur. *Nunc Chriſtiani noſtri (prô Majorum noſtrorum ſancta inſtituta deperdita!) non intra urbem modo defunctorum corpora condunt, verum & ſi Deo placet,* IN TEMPLIS, *ipſiſque delubris & ſacellis, in quibus divorum cineres & reliquiæ tantum*

tum ſervari & venerari majorum noſtrorum religio fuit, nefariorum & ſceleſtiſsimorum hominum, utinam & non etiam impiorũ fœdiſsima cadavera condunt: quod fieri præter majorum leges & inſtituta, vehementiſsimè doleo. Hæc vir ille, alioqui Pontificiorum ſacris addictus, apud quos mos ille, ex ſuperſtitione & avaritia, inolevit. Nam quod de majoribus ſuis ait, non de Ethnicis tantum Romanis eſt intelligendum, ſed etiam de Chriſtianis, apud quos primis & purioribus ſeculis, & quibuſdam etiam ſequioribus, mos ille in uſu nõ fuit. Teſtes habemus Chriſtianorum Impp. Conſtitutiones, quibus id prohibetur, ut in Capitulari Karoli & Ludovici CLIX, *Vt deinceps* NVLLVS *in Eccleſia mortuum ſepeliat.* & cap. 2. XLVII. *Vt de ſepeliendis in Baſilicis mortuis illa conſtitutio ſervetur, quæ ab antiquis Patri-*

bus

bus constituta est. Et certè Joannes Stephanus Durantus præses Tholosanus qui ritus Ecclesiæ, quam Catholicam appellat, scripto consignavit, libro 1. cap. 23. *Eam fuisse veterum Patrum Religionem* fatetur, *ne intra Ecclesiam defunctorum corpora sepelirentur.* Qua de re extant adhuc Canones Conciliorum Vasensis anno 443. Triburiensis anno 895. & Nannetensis eodem ferè tempore, citante eodem Durantio. Certè Triburiensis Synodi Canon 17. prohibet laicos ullos in Ecclesia sepeliri, jubetque *ut corpora antiquitus in Ecclesia sepulta, nequaquam projiciantur, sed pavimento desuper facto, nullo tumulorum vestigio apparente, Ecclesiæ reverentia conservetur. Vbi vero id, præ multitudine cadaverum difficile sit facere, locus ille Cœmeterium & Polyandrium habeatur, ablato inde altari & constituto, ubi religiose sacrificium*

tium Deo valeat offerri. Unde liquet eos adhuc tum judicaſſe *Eccleſiæ reverentiam* non ferre, ut ſepelirentur in ea mortui, neque *religiosè* ſacramenta adminiſtrari in locis cadaveribus repletis. Sed expreſſa eſt conſtitutio Concilii Braccarenſis, quæ Bragga eſt in Hiſpania, cujus Canon habetur in Decreto Burchardi, lib. 3. cap. CLVII. *Placuit*, inquiunt, *ut corpora defunctorum* NVLLO MODO *intra baſilicam ſepeliantur.* Adduntque firmiſſimum hoc privilegium *adhuc retinere Galliæ civitates, ut nullo modo intra ambitum murorum civitatum, cujuſlibet defuncti corpus ſit humatum.* Eſt Canon 36. Braccarenſis Concilii I. habiti ſub Rege Ramiro, in quo privilegium illud non reſtringitur ad *Galliæ* civitates, ſed in genere, quãvis Burchardus *Galliæ* nomen addiderit, civitates ſine adjunctione memorantur.

rantur. Habitum fuit hoc Concil. Anno Christi juxta Baronium 563.

Hanc *institutionem majorũ* PIAM agnoſcit Durantius, & *à Carolo Magno renovatam & inſtauratam.* Id tantum Imperatoribus cõceſſum fuerat olim, ut intra veſtibula Templorum, ſeu in porticu, ſepelirentur. Aliis nullis concedebatur. *At hodiè*, ait Durantius, *recepta conſuetudine, præter majorum leges & inſtituta Chriſtiani, nedum Imperatores & ſacerdotes, quibus id poſteà indultum fuit, ſed etiam laici paſsim, intra Eccleſiam ſepeliuntur, & alii complures.*

Apparet autem id invaluiſſe per malos mores, ambitionem, ſuperſtitionem, & avaritiam. Cum enim viderent homines id ſpeciali privilegio magnatibus tributum, ut primùm veſtibulis Templorum, deinde paulatim intra ipſas Baſilicas ſepelirentur, quod etiam honoris

noris causa Episcopis & aliis Ecclesiasticis concessum est: qui autoritate aliqua pollebant, id etiam expetebant: & ut concederetur, Ecclesiis in quibus sepulturam affectabant aliquid testamento legabant: unde posteà accidit, ut patuerit omnibus janua, oblata pecunia, quamvis initio reclamantibus nonnullis Conciliis, & prohibētibus *vendi sepulturam*, ut in Concilio Triburiensi supra memorato factum est, Canone 16. Et in Concilio Vasensi & Nannetensi. *Interdictum sit*, inquiunt, *omnibus Christianis, terram mortuis vendere, & debitam sepulturam negare.* De quo antea Hieronymus, in quæst. ad cap. 23. Gen. *Sciant qui sepulchra venditant, nec coguntur ut accipiant pretium, sed à nolentibus etiam extorquent, immutari nomen suum, & perire de merito eorum.* Et Gregorius I. lib. 7.

Epist.

Epist. 15. Januarium Episc. Sardiniæ redarguit, quod à Nereida fœmina clariss. *centum solidos pro filiæ suæ sepultura voluerit exigere.* Admonet autem, *ne hoc avaritiæ vitium vel in alienis denuo tentari præsumat; prohibetque ne quicquam petatur aut exigatur.* Sed ipse Gregorius, qui modum avaritiæ ponere voluerat, eidem imprudens fræna laxavit, cum lib. 4. Dial. cap 10. docuit, *hoc prodesse mortuis quos gravia peccata non deprimunt, si in Ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca veniunt, suorum, quorum sepulchra aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt.* Hoc enim semel admisso, & crescente in dies superstitione, nemo fuit qui non ambierit, & redimere noluerit hoc privilegium; unde creverunt aucupia illa testamentorũ, & donariorum, & locorum licitationes in templis,

pro ratione graduum, & vicinitatis altaris majoris, vel minoris. Qua semel data porta *αἰσχροκέρδια* ingressa est, & locum occupavit tota, ita ut iterum Domus Dei facta fuerit *spelunca latronum*, ubi nihil fuit non venale, nec cuiquam licuit gratis mori & sepeliri.

Quî igitur factum est, cum ipsi superstitiosi agnoscant id esse contra *majorum instituta, contra honorem Dei, & cultus religiosi*, ut templa aperiantur cadaveribus, & in sepulchra mortuorum transformentur; ut, qui alias omnes superstitiones & abusus Pōtificios se ejerasse profitentur, pessimum hunc morem, & talem etiam agnitum ab iis qui in illum degenerarunt, retinuerint, & quodammodo auxerint, ita ut hoc non amplius sit privilegium paucorum, sed omnium, quibus unde emant suppetit, jus commu-

ne, cũ publica injuria cõjunctum? An adhuc superstitio quorundam animos occupat, qui existiment loci sanctitatem animabus prodesse quarum ibi reconduntur thecæ? Id forte de Pontificiis cõcedi posset, qui etiamnum in iis promiscuè sepeliuntur. Sed cum ex jure Pontificio polluta censeantur Templa, quæ ab Hæreticis tam vivis quam mortuis occupantur; non possum mihi persuadere Pontificios nobiscum habitantes, religione loci adduci ut talem expetant sepulturam. Quæ igitur causæ nos movent ut vel iis eam concedamus, vel etiam nostris procuremus? Dicamne quod verum est?

Impulit ambitio, vexit avaritia.

Non video quorsum id referri possit, nisi ad duas hasce caussas revocetur. Nolunt divites, aut qui tales haberi volunt, sepulchrum habere

cum

cum pauperibus commune. Putant honorificentius esse, si intus intra septa templi recondantur, quam si in communi cæmeterio, sub dio, resurrectionẽ expectent. Nolunt etiam qui Templorum reditus administrant lucrum hoc imminui, quod ex defunctorum sepultura qui in templis reconduntur iis seritur & metitur. Hinc illæ lachrymæ. Scio prætexi, pauperibus partem lucri illius cedere & aliis Ecclesiæ usibus. Sed alia ratione utrisque provideri posset, quam ea quæ neque honesta est, neque sine periculo cõjuncta. *Domus mea domus orationis vocabitur*, ait Dominus. Jerem. 7. v. 11. Marc. 11. v. 17. Non ergo in eum finem construi debet ut sit cõmune sepulchrum. *Non qui mortui sunt laudant Dominum, neque quicunque descendunt in locum silentii.* Psal. 115. v. 18. Templa

non

non ſunt *loca ſilentii,* ſed in iis reſonare debet verbum Dei, & fidelium cantus, & orationum ſonus. Quid ergo defunctis cum Templis, cum neque verbum Dei audire poſſint, neque preces fundere, neque etiam pro iis preces Deo offerri, nec ſi poſſet, oſſium & cinerum præſentia ad id eſſet neceſſaria?

Dicet aliquis fortaſſe, id experti à viventibus, ut mortui quieſcant in Templis, ut teſtentur fidē ſuam etiam poſt mortem, & ſpem futuræ reſurrectionis; ſeque in ea vixiſſe profeſſione quæ in locis illis exercetur. Sed id dici non poteſt, quoniam iis etiam aditus patet, qui à ſacris noſtris abhorrent. Deinde ſi id ad rem faceret, cur quibuſdam tantum id concederetur, excluſis aliis qui non ſunt ſolvendo? Regerent fortè, ſe ibi habere

ſepulchra majorum ſuorum. Sed neque hoc de omnibus dici poteſt, cum multi ſepeliantur ibidem exteri, multi etiam quorum majores alibi quieſcunt. Pręterea cum templa ſint juris communis, quæ ratio dari poteſt, ut ibi ematur alicui aut vindicetur ſepulchri poſſeſſio? Accedit quod majores illi plerique, veteri ſocordia & ſuperſtitione moti, ſibi & ſuis talem ſepulchri locum elegerunt: unde potius poſteris melius inſtitutis inferendum eſt, à talibus ſepulturis abſtinendum eſſe, ne ſuſpecti ſint, quaſi reliquum apud ipſos eſſet veteris ſuperſtitionis fermentum.

De ambitione quod dixi parietes ipſi confirmant. Ejecta ſunt è templis Idololatriæ inſtrumenta; ablatæ vel abraſæ imagines quæ converſæ fuerant in idola; ut in earum locum ſubſtituerentur noſtræ

vanitatis indicia, ut Templorum parietes & columnæ pensilibus tabulis ex omni parte scaterent, quibus, æmulandi studio, quisque proximum suum superare conatur, ita ut tandem effectũ fuerit, ut schola humilitatis & abjectionis nostræ, in superbiæ monumentum sit mutata, & iisdem parietibus quibus inscribuntur mandata Dei & professio fidei, affigantur, ut mollissimè dicam, profana hominum stemmata, & insignia. Quæ omnia secum trahunt tales sumptus, & impensarum non necessariarum onera, ut profusionis illius, superstes familia, apud multos, sentiat incommoda. Non dubito quin ad hæc & similia ingemiscant pii Ecclesiarum Pastores & id emendatum velint, ferantque quod non probant, in eo fortassis Augustinum imitati, qui *multa quæ approbare*

bare non poterat, propter nonnullarum vel ſanctarum vel turbulentarum perſonarum ſcandala devitanda liberius improbare non poterat. Epiſt. 119. ad Januar. cap. 19. Sed tamen, poſtquàm eo uſque res proceſſit, ut multum obſit Reipub. & Eccleſiæ, judicabunt illud mecum, opus eſſe remedio, quod partim ab iis, partim à pio & prudenti Magiſtratu debet expectari. Ab iis, ut ex verbo Dei ita populum inſtituant, qui deinceps his non adhæreat quaſi neceſſariis, & ab omni ſuperſtitione & vanitate abducatur. Ut norit ſua etiam maximè intereſſe, ne mos ille inveteratus diutius ſerpat: Quod ſi fiat, Paſtoribus & populo in eundem ſenſum pertracto, difficile non erit communibus votis, cõmunem Magiſtratum pium movere, ut templa vivis fidelibus libera maneant, nec amplius in iis

moveatur terra, quæ vix ſufficit tot cadaveribus in cinerem redigendis: unde etiam aliquando evenit, ut oſſa adhuc madida & ſanie cruentata oculis ſubjiciantur. Si quæ ſint in ambitu civitatum cœmeteria, aſſerventur, ut ſi fortè tumeto non poſſint per hoſtium impedimēta egredi cives, tunc habeant in ipſis pomœriis locum paratum. Aliàs, extra civitates ſpatioſa deligant cœmeteria, muris & ſi velint foſſis circumvallata, in quibus honeſtè ſepeliri poſſint omnium ordinum Chriſtiani: præſertim quo tempore graſſatur peſtilentia. Sic enim periculum non erit, quemadmodum in locis concluſis, ne vapores illi locum totum compleant & accedentes inficiant. Nullus incutietur metus infirmis, qui tamen ex ea cauſſa proficiſcitur, quæ conſtãtem virum poteſt movere. Non

accedent timidi ad locum orationis, & recurret illud Chrysostomi, *sermone de fide & lege naturæ*, funus extra urbē deducentibus. *Omnis civitas, omne Castellum ante ingressum sepulchra habet, ut cōtendens intrare in civitatem quæ imperat & floret divitiis & potentatu, aliisque dignitatibus, postquam videt quod secum concipit, videat primum quod fit. Ante portas sunt sepulchra, ante agros sunt sepulchra. Vbique ante oculos est nostræ humilitatis schola.* Etiamnūm in Gallia, vix ulla reperietur civitas quæ cœmeteria sua extra urbem non habeat.

Ut id obtineatur in hisce provinciis, optandum magis est quam sperandum. Si tamen id consultum non videatur ut vetus consuetudo, quantumvis contra rationem & bonos mores introducta, penitus immutetur: Id saltem fiat ad quod necessitas urget, & quod ex-

perientia docuit, debuisse ab initio constitui, ut infecta cadavera sine personarum delectu, honesto loco, sed extra civitates, deportentur, nec opus sit deinceps in areis templis adjacentibus, præ cadaverum multitudine coacervatorum, terram aliunde petere quæ possit injici; quod certè dictu, nedum visu horrendum videtur, & ab omni humanitate abhorrens. Id ego inter ea repono, quæ tali tempore ad magistratus curam pertinent, & quorum, populis sibi subjectis sunt debitores, ne respublica & Ecclesia plus detrimenti capiant. Spero etiam proprio periculo cautos futuros qui id hactenus neglexerunt, & modum posituros his abusibus, quorum fontem turbidum, me satis detexisse non dubito.

Nunc, velut ex diverticulo, ad institutum nostrum redeo, & quod

quod initio dixi, iterum inculco, non opus esse disputatione, sed vitiorum amputatione; in quo, ut spero, omnes consentimus, ut & in eo, quod charitatis officia necessaria, nunquam, nec ullo casu sint intermittenda. Tantùm unicuique cogitandum est, quid charitas magis suadeat, pluribus & diversis charitatis objectis occurrẽtibus: atque diligenter expendendum, quid cujusque vocatio postulet, utque duos hos scopulos, (quod rectè monet Zanchius,) in hac occasione vitemus; *stultam temeritatem*, *&* *nimium vitiosumque pavorem*: alioquin illa faceret, ut nihil timentes, nos & alios simul perderemus: hic autem efficeret, ut volentes vitæ nostræ consulere, opus Christi desereremus. In medio igitur consistentes, ita confidemus in Domino & fortes eri-

mus, ut tamen vitæ & valetudinis conſervandæ media non negligamus: Ita etiam curam utriuſque moderabimur, ut nihil detrahamus de eo, quod Deo & proximo debemus. Quæ autem mortis meditatio omni tempore utilis eſt, eam maximè neceſſariam cenſebimus, *cum tot præter domos noſtras ducuntur exequiæ. Ideò enim* (quod Senecæ verbis dicam,) *ad latus mors eſt, quæ quoniam non cogitatur, niſi aliena, nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla.* Quæ cum tam frequentia & numeroſa habeamus ante oculos, ea etiam infigamus animo, & omnibus omiſſis hoc unum meditemur, ne nimium formidemus nomẽ mortis, ſed efficiamus eam nobis multa cogitatione familiarem, ut ſi ita tulerit, poſſimus illi vel obviam exire, & per eam in occurſum

ſponſi,

ſponſi, qui per mortem, mortis abolevit imperium. Firmet in nobis Deus hanc mentem, teque cum tuis omnibus & aliis amicis, bono publico ſervet incolumem. Vale. Hagæ Comitis xv. Kalend. Febr. cIↄ Iↄc xxxvi.

Finis Epiſtolæ A. Rivetti.

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

EXplendis aliquot paginis, & quo justam molem libellus hic nancisceretur, placuit ad finem ejus adjungere illustria aliquot partim antiquitatis, partim recentioris ævi exempla, per quæ pestis vis effera & contagiosa, à nonnullis in dubium vocata, confirmatur.

PE-

PESTIS ATHENIENSIVM MEMORABILIS

Ex Thucydidis Hiſtor. lib. 2. deſcriptio.

PAucis pòſt diebus cœpit Athenienſes primùm peſtis invadere, quæ quidem anteà multis tum circa Lemnum tum & aliis in locis graſſata ferebatur: veruntamen peſtilentia nec tanta uſpiam alibi, nec hominum ſtrages quanta tum Athenis accidiſſe memorabatur. Nec enim opis quicquam afferebant Medici, qui inter initia mali incognitum adhuc ſibi morbum curare aggrediebantur, *quin & ipſi omnium maximè moriebantur ut proximè ad*

ægrotos

ægrotos accedebant: atque uti non juvabat Medicina, ita multò minùs ulla alia ars humana juvare poterat. Sed & quæcunque cives ad ſacras ædes vota nuncupavere ſupplicia, conſulta vatum oracula, & quotquot ejuſmodi divina quæſivere remedia, omnia certè fruſtrà fuere. Adeóque divina pariter & humana auxilia vi mali ſuperati tandem miſſa fecerunt. Inchoavit autem primùm quidem, uti ferunt, ab ea Æthiopiæ parte quæ ſupra Ægyptum eſt, deinde etiam in Ægyptum Libyamque pervaſit, ut & in magnam Regis Perſarum ditionis partem. Pòſt in urbẽ Athenienſium derepentè incidit, ac primùm quidem homines in Piræo tentavit: quæ cauſa fuit, ut vulgò venena dicerentur in puteos (necdũ enim erant eò loci fontes) à Peloponnenſibus injecta fuiſſe. Mox

& in civitatis ſuperiorem partem ea permanavit: tumque multò plures occidebant. De eo igitur malo pronuntiet pro ſuo quiſque judicio Medicinæ peritus juxtà & imperitus, unde id ortum fuiſſe ſit veriſimile, quaſque cauſas exiſtimet idoneas extitiſſe quæ ad tam gravem mutationem vim haberent. Equidem id mali cujuſmodi fuerit referam, & quibus potiſſimùm indiciis præmonitus à me poſſit aliquis peſtilentiam, ſi quando rurſum ingruat, internoſcere, docebo: ut qui & ægrotaverim ipſe & laborantes alios viderim. Enimverò annus is omnium maximè, quod erat in confeſſo, aliarum ægritudinum immunis erat. Quòd ſi qui morbis aliis anteà laborabant, ii omnes in hunc peſtilentiæ morbum vertebantur. Cæteros autem integrè ſanos nulla occaſio-

casione, imò etiam ex improviso principiò quidem vehementes capitis ardores & oculorum rubores cum inflammatione corripiebant. Intimæ verò partes oris tum fauces, tum etiam lingua continuò cruore manabant halitumque tetrum & graveolẽtem emittebant. His deinde sternutatio & raucitas accedebant: nec ita multò pòst dolor in pectus cum violenta tussi decumbebat, qui cùm in corde hæserat firmatúsq; erat, ipsum subvertebat: túmque bilis expurgationes quotquot suis nominibus sigillatim Medici designarunt omnes cum ingenti cruciatu superveniebant. Singultus inanis vexabat complures, violentam ciens convulsionem: quæ quidem aliis paulò pòst, non nisi longo pòst tẽpore aliis sedaretur. Et summum quidem corpus tactu non magnopere

perè calidum ſentiebatur, nec erat aſpectu pallidum, ſed ſubrubrum, lividum, puſtulis exiguis ac ulceribus efflorescens. At verò corporis interiora urebantur & flagrabant, ut ne ſtragularum quidem veſtium neq; linteorum perquàm tenuium velamina ſuſtinerent, nec præter nuditatem aliud quicquam tolerare poſſent: imò verò ſeipſos etiam in gelidam conjicere & in ipſos puteos ſeſe præcipites dare percuperent: quod quidem inexplebili ſiti adactos feciſſe conſtat non parum multos ex hominum eo numero quibus cuſtodes defuere. Iis verò ad ſitim depellendam æquè ſatisfaciebat parcior atque liberalior potus. Inquies quoque maxima & perennes urgebant vigiliæ. Neque tamen corpus etiam dum morbi vigor eſſet emaciabatur, ſed impetũ morbi hominum opinio-

ne

ne fortiùs ſuſtinebat. Itaque pleri-
que aut nona ſeptimave die etiam
tùm virium aliquid habentes reli-
qui, præ interno æſtu & ardore ne-
cabantur : aut ſi tempus id ſupera-
verant, in alvum derivato morbo
inibíque ulceratione vehementi
coorta, ſimul & accedente immo-
derato profluvio, tandem præ vi-
rium infirmitate peribant. Etenim
quæ lues ſedem primùm in capite
poſuerat, ſupernè exorſa corpus u-
niverſum pervagabatur. Quòd ſi
quis è maximis hiſce periculis ſu-
perſtes evaſerat, nihilominus ex-
tremas ipſius partes occupans læ-
ſio tanquam expreſſum quoddam
veſtigium magnitudinis morbi re-
linquebatur. irrũpebat enim mor-
bus tandémq; decumbebat tum in
pudẽda, tum etiam in ſummas ma-
nus ſummoſq; pedes. Ac partibus
hiſce mutilati multi mortem effu-
giebant.

giebant. Sunt qui oculis privati manſerint in vita. Nõnullos etiam cùm primùm ex morbo aſſurrexiſſent, eo ipſo momento rerum peræque omnium tanta cepit oblivio, ut & ſeipſos & neceſſarios ignoraverint. Porrò genus hoc morbi nõ modò fuiſſe majus quã ut oratione dignè poſſit exprimi, ſed etiam à vulgaribus aliis longè diverſum, tum quòd quàm ferret humana natura graviùs acerbiuſque ægrorum unumquenque afficiebat, tum vel hoc ipſum omnium maximè indicavit, quòd alites atq; quadrupedes eæ quæ carnibus humanis haudquaquam abſtinent, quamvis hominum conferta cadavera jacerent inſepulta, ad ea tamen tùm temporis vel non accedebant, vel certè deguſtatis iis interibant. Armento fuerit alitum ejuſmodi manifeſta inſolenſq; penuria: quippe

quæ nec circa projecta cadavera nec usquã alibi comparerent. Ejusce verò rei majus certiúsve specimen dabant canes, tanquam hominum alioqui hospites & quasi convictores. Atq; ut de morbi insolentia multa prætercam, is prorsus ejusmodi suapte natura fuit: nisi quatenus diversum quiddam alii ab alio contingebat. E consuetis morbis tũ alius nullus infestabat: si qui verò oborirentur, in hunc ipsum desinebant. Moriebantur autem pars quidem per incuriam neglecti, alii verò quantumvis diligenter atque sedulò curati. Nec enim, ut uno verbo rem complectar, ullum compertum est remedium, quod exhibitum certò juvaret: quippe quod uni profuerat, idipsum nocebat alteri. Neque rursum visum est corpus ullum seu firmæ seu infirmæ valetudinis, quod

adverſum morbi vim ſatis inſtructum foret: quin conficiebantur pariter omnes, etiam qui omni victus ratione obſervata curabãtur. Malorum autẽ omnium id unum teterrimum maximéque horrendum fuit, quòd qui ſeſe morbo implicitos ſentirent, animos illico deſpondebant (ſiquidem ſpe ſalutis penitus ſublata confeſtim magis magíſque ſeipſos abjiciebant, nec remedia quærebãt quibus ipſi morbo reſiſterent) *& dum alii alios curarent, contagium pecudum instar haurientes eadémque vi morbi repleti moriebantur. Et hæc quidem magna ex parte internecionis cauſa fuit: nam ſive metu deterriti nollent ad ſeſe invicem accedere, opis expertes atque adeò deſerti peribant* (multas quippe domus penuria miniſtrãtium exhauſtas fuiſſe conſtat) *ſive etiam acceßiſſent, utrique pariter interibant, iique inter cæte-*

ros

ros qui virtutis, humanitatis & officii partem aliquam ſibi vendicabant. Hi enim vel pudore coacti haudquaquam ſibi parcebant in adeundis amicis: quandoquidem animadvertebant pereuntium lamẽtationibus & querelis tandem & ipſos propinquos atque domeſticos minimè moveri, ſed iis etiam ſuccũbere atque fatiſcere ipſius mali vehementia ſuperatos. Veruntamen morientium laborãtiúmq; ſortem ii præcipuè miſerabantur qui priùs evaſerant: tum quia morbum priùs experti quàm gravis aliis eſſet haud erant ignari, tum quia & ipſi jam in tuto verſabantur erantq; de ſeipſis planè ſecuri. Eundem enim bis minimè prehendebat morbus, qui certè quidem ad exitium deduceret. Illi iccirco ab aliis beati habebantur, & ipſi ex præſenti repentinaq; lætitia in poſterum quoque

ad

ad eam levem inanemq; ſpem devolvebantur, ut ne ab alio quidem unquam morbo abſumtum iri ſe crederent. Urbanos autem præter ingruentem vim mali pejus etiam habuit ex agris hominum undique frequens in urbem appulſus atque conventus: & is quidē ipſis etiam advenis atq; agreſtibus qui in urbem confluxerant nihil minùs fuit infeſtus & exitialis. Quòd enim domus iis non ſuppeterent, ac proinde in tuguriolis æſtuoſis & anguſtis ea anni tempeſtate agere cogerentur, fœda & confuſa quædam hominum ſtrages edebatur. Siquidem moribundi mortuis acervatim accumulati paſſimque in viis ſtrati jacebant, ac ſemianimes aquarum deſiderio circa fontium rivos undiq; volutabantur. Quin & templa in quibus ſibi tabernacula collocaverant, hominū erant

referta cadaveribus, qui in dies eo ipſo in loco moriebantur. Nam graviùs ſæviente malo nil penſi habentes miſeri quid agerent ac veluti mẽte capti, ad rerum ſacrarum æquę ac profanarum contemtum & deſpicientiam animos converterunt, túmque jura ſepulturæ priſtina omnia violata fuere. Sepeliebat enim quo quiſque loco poterat. Ac multi quidem omni pudore poſito aliena uſurpabant ſepulchra, quòd ob crebram antè editam domeſticorum ſtragẽ ſibi propria & opportuna deeſſent. Præoccupatis itidem quos alieni extruxerant rogis mortuum ſuum alii imponebant flammaque ſubdita incẽdebant, alii tùm etiam cùm jam cremaretur cadaver aliud, ſuo quod efferebant funere ſuperinjecto diſcedebant. Cæterùm hic idẽ morbus civitati multò magis ad

aliud genus omne vitiorum fenestram aperuit. Etenim tùm primùm audaciùs & ex animi ſententia cœpêre quiſque ea in publico patrare quæ priùs non niſi clàm & occultè alioqui facturi erant, ne luxui atque libidini nimiùm inſervire viderentur. Nempe quia cernebant rerum mutationem momentaneam adeò, ut magnam partem locupletes derepentè tollerentur è vita, & qui priùs inopes fuerant quæ illi poſſederant confeſtim occuparent, operæprecium cenſebant ſuis quiſque fortunis & opibus quamprimùm & ad voluptatē perfrui: ut qui corpora æque ac fortunas caduca uniúſque ferè eſſe dieculæ arbitrarentur. Nemo denique ſtudioſus erat elaborandi in eo quod honeſtum videretur, incertū exiſtimans an priùs quàm illud aſſequeretur eſſet interiturus

néc-

nécne. Quod autem noverat unuſquiſque voluptuoſum ac modis omnibus queſtuoſum ſibi eſſe, idem honeſtum ſtatuebat & utile. Hos neque religio neque humana lex ulla coërcere poterat: quippe pietatem & impietatem eodem loco ponebant, quòd juxtà bonos maloſque mortem oppetere cernerent: turpium verò facinorum pœnas daturum ſe nemo exputabat, etiamſi vita produceretur dũ exercerentur judicia: pœnam intereà multò graviorem decretam jam atque conſtitutam ſuo quiſque capiti impendere judicabant, quam quidem priùs quàm ſuſtinerent, par exiſtimabant eſſe ex vita fructum aliquem capere ac genio liberaliùs indulgere.

JOANNES BOCCATIVS

in deſcriptione peſtis, quæ Anno 1348. Florentiæ graſſabatur, inter alia hæc refert; quæ ex Italico idiomate tranſlata, hîc ſubjunxiſſe operæ erat pretium.

FVit hujuſce peſtilentiæ vis longè maxima: haud ſecus enim ſanos, ægrorum utentes conſuetudine, ea impetebat, quàm ſolet ignis materiam aridam unctamq;, propius admotam, confeſtim corripere. Habebat prætereà & hoc mali, quod non ſolum per mutua cum infectis colloquia commerciaque integri afflarentur, & lethi cõmunis accerſerent ſibi cauſam; verum etiam pro comperto eſt, ipſo contactu veſtimentorum,

aut rei cujuſcunque alterius, qua morbo eo flagrantes erant uſi, labem hanc in plures tranſiliiſſe. Mirabile auditu inprimis eſt, quod nunc recenſebo; quodque, niſi à me, aliiſque quamplurimis fuiſſet conſpectum, vix credere auderem, ne dicam ſcribere, etſi à fide digniſſimo id accepiſſem viro. Dico itaque, tam immanis ferociæ extitiſſe virus prædictæ peſtilentiæ in ſerpendo ac proximum quemque contaminando, ut non ſolum homines ſeſe mutuo inficerent; verum, quod multo eſt majus, ſæpenumero accideret evidentiſſime, ut ſi aliud ab homine animal quicquam earum rerum contrectaſſet, quas is qui ea lue laboraverat, vel exſtinctus erat, reliquiſſet, illud ſimili non modo malo tentaretur, ſed breve etiam intra temporis ſpatium perimeretur. Cujus rei

ocu-

oculis meis, ut paulo ante dicere institueram, tale aliquando cepi experimentum. Etenim projectis in viam publicam laceris attritisque cujusdam pauperis viri pannis, quem pestis abstulerat, duo porci fortè in eos incidentes, pro more suo, primum rostris versare eos aliquamdiu, mox dentibus prehendere ceperunt, & circumcirca capita concutere. qua ex re evenit, ut iidẽ illi, exiguo interjecto tempore, & post aliquot in gyrum circumactus, perinde ac si præsentaneum hausissent venenum, ambo in terram, ipsosque illos laceros pannos, infeliciter contrectatos, exanimes conciderent.

AVGERIVS BVSBEQVIVS,

Cæſareus apud Turcarum Imperatorem Legatus, epiſtola prima Turcicæ Legationis.

COmmendarant mihi collegæ quoſdam de ſuo comitatu, longioris in Turcia moræ impatientes, ut eos mecum reducerem. cum his ergo bidui iter progreſſus, video qui inter eos erat caput, quemq; ab officii nomine Veivodam vocabant, ferri in curru, ęgrotum nudato pede; in quo peſtilentem anthracem habebat, doloris allevationem hac ratione quęrens. Ea res nos omnes quidē vehementer cōmovit, verentes ne hic morbus, ut ſolet, latius ſerperet. neque diutius cum hoc morbo eſt conflictatus, quàm dum Hadrianopolim, quæ non longè aberat, veniremus. quo ex loco migravit ad plu-

res. Ecce hic aliud ex alio malum. reliqui Hungari in mortui exuvias involant: alius caligas, alius thoracem, alius, ne quid periret, interulam, alius linteamina arripit: neque prohiberi poſſunt quin ſe nobiſcum una in apertiſſimum periculum conjiciant. circũcurſabat medicus, perque Deum obteſtabatur ne illa tangerent, ex quorum contagio certum paratũ eſſet exitium. ſed ſurdis canebat. Ergo altero, quã Hadrianopoli diſceſſeramus, die illi iidem frequentes medicum meum circumſiſtere; adverſus capitis dolorem totiuſque corporis gravitatem cum animi quadam triſtitia & dejectione conjũctam remedium petere; peſtis eſſe initia, ſuſpicari. Hic medicus: non ſe fruſtra monuiſſe; habere eos quod tantopere expetiviſſent; nolle quidem iis deeſſe: ſed quam faculta-

tem rebus omnibus necessariis in itinere destituto dari? Eo ipso die cum ambulatum, uti mos meus erat simul in hospitium veneram, siquid fortè dignum cognitu reperirem, prodiissemus: in prato quodam herba incognita sese mihi offerebat. ex qua folia decerpta cùm naribus admovissem, odoremque allii percepissem: medico, si fortè cognosceret, in manus dabam. quam ille diligentius inspectam scordion esse pronunciat; sublatisque in cælum manibus Deo gratias agit, quòd nobis remedio tam opportuno adversus pestem subvenisset: dehinc vim magnam colligit; eamque in grandem ollam conjicit, ignique admovet ut decoquatur: Hungaros bono animo esse jubet, atque in eos decoctum hoc partitur; ut jam cubitum ituri bene calens cum terra Lemnia ele-

ctuarioque diaſcordii ſumant; monetque ne ſomnum antè capiant quàm ſudorem multum ſudarint. qua re obſervata, illi poſtridie redeunt; ſibique melius eſſe narrant. eandem potionem denuò flagitant. qua hauſta planè convaleſcunt. Sic nos Dei benignitate tetræ illius luis metum effugimus.

Idem Epiſtola quarta.

TVrcas à peſte ſecuros, ſed non tutos prȩſtat opinio, qua mortis tempus, & genus uniuſcujuſq; fronti à Deo inſcriptum perſuaſum habent. Si mori fatum ſit, fruſtra declinari; ſin contrà, ſtultè metui. Itaq; veſtes & lintea in quibus peſte ȩgri animam exhalarunt, etiamnum à mortifero ſudore madentes contrectant, imò iis perfricant faciem. Si Deo, inquiunt, viſum ut ſic moriar, fieri neceſſe eſt; ſin minus,

obesse non poterit. Sic contagioni latus patefit aditus, totæque interdum familiæ ad unum emoriuntur.

P. ANDREAS MATTHIOLVS ad librum Dioscoridis de Venenis.

CÆterum hac in re, licet nonnulli dicant venenum cum vita animalis cõsumi, eo ducti exemplo quod cervi, lupi, apri, & reliquæ feræ, quæ venenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur; scire tamen oportet, hanc regulam deficere in his quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut venenosorũ morsus enecat. Quandoquidem complures vidi mortuos esse, qui tantum boves peste confectos ex coriaverant, haud aliter toto corpore tumentes, ac si in hydropem incur rissent.

Forestus Scholio ad observ. 22. lib. 6. de febr.

PRoditum eſt, anno 1511, cum per Germanos Verona teneretur, exorta peſte, qua hominum fere decem millia periere, ex una veſte pellicea non pauciores quam quinq; & viginti Teutones obiiſſe. Uno defuncto alius induebat eam veſtem, donec monefacti ex tot defunctis, veſtem combuſſere. Ipſe quoque memini, ſeptem pueros extra murum Alcmariæ ex peſte obiiſſe, cum mater veſtimenta ex Zelandia attulerat cujuſdam hæredis ex peſte mortui, quæ ſoli expoſuerat, pueris in illis veſtibus colludentibus, è quibus peſtis oborta eſt: quæ omnes interfecit. Ita virus latitare poteſt ad aliquot menſes.

EVER-

EVERARDVS REIDANVS
Hiſtoriæ belli Belgici Libro XVI. qui complectitur res geſtas anni 1599.

ACceſſit huic malo peſtilentia, ſed haudquaquam conferenda illi, quæ proximis annis Germanos, Gallos, Hiſpanoſque vexaverat. Olyſſipone ann. MDXCVIII. CL hominum millia interiverant. Sed inprimis memoranda quæ ex Africa redeuntes narrabant, Marocci quaterna ſæpe, ſæpe ſena defunctorum millia ſingulis diebus numerata. Non multo pauciores Feſſæ extinctos. Sueſam urbem uſque adeò lue exhauſtam, ut qui ſupererant invalidis ad portarũ cuſtodiam, digreſſi Atlante monte latrones oppreſſerint, direptiſque veſtibus & ſupellectili, peſtilẽtiam circumjectis locis intulerint, quâ hominum decies centena millia periiſſent.

Emendanda.

Pag. 57. lin. 12. varias, *lege* variæ. pag. 90. lin. 10. in majo menſe qua *lege* Majo menſe, in qua. pag. 109. lin. ult. TERRA *lege* TETRA.

F I N I S.

